

Малгожата Сковронек (Лодз, Полша)

**ПРОТИВ БОГОМИЛИТЕ ИЗ ДОГМАТИЧЕСКОТО ВСЕОРЪЖИЕ
НА ЕВТИМИЙ ЗИГАВИН – НЯКОЛКО БЕЛЕЖКИ
ВЪРХУ СЛАВЯНСКИЯ ПРЕВОД И ПРЕПИС***

Създаденият в началото на XII в. полемичен трактат *Догматическо всеоръжие на православната вяра, или арсенал на догмите* (Πανόπλια δογματικῆ, *Panoplia dogmatica*) на Евтимий Зигавин, известно византийско антиеретическо съчинение, изглежда да е относително добре познат на изследователите от втората половина на XIX в. насам: както на религиозните и социалните движения, така и на книжнината на Източноправославната църква¹. През последните няколко години се появиха редица интересни и приноси студии, посветени на славянския му превод и неговия автор, на културния контекст, преписите на произведението и текстологичните връзки, които е създавал и сред които е битувал.

Под името Евтимий Зигавин (ок. 1050 – след 1118) се крие монахът Йоан, активен полемист по времето на император Алексий I Комнин (1081–1118)². Според Анна Комнина Евтимий бил „достигнал до съвършенство, не пренебрегвал риториката и познавал като никой друг догмите“ (Алексиада: 144). Именно Алексий I Комнин наредил на Евтимий да създаде прак-

* Авторката изразява благодарност на персонала на Одеската национална научна библиотека за оказаното съдействие по време на работата ѝ там през февруари 2018 г. Тази статия е написана по изследователски проект, финансиран от Националния научен център (Полша). Номер: DEC-2017/26/M/HS2/00335 (Православни славянски полемични съчинения през Средновековието). This article has been written under the research project financed by the National Science Centre (Poland). Decision number: DEC-2017/26/M/HS2/00335 (Orthodox Slavic Polemical Writings in the Middle Ages).

¹ Избрани издания и по-нови изследвания за трактата и особено на главата *Против богомилите*: Wickert 1910; Rigo 2009; Sanidopoulos 2011 [*non vidi*]; Pargulov 2017.

² В ръкописната традиция са запазени 16 варианта на името, или по-скоро на прякора, посочващ родното място или семейството на Йоан, вж. Верке 2011: XXI. В славянските преписи на *Паноплията* името се предава като ‘Єѵѳиміє ннокъ Зі҃гавень’ или ‘Зі҃гавнь’.

тичен нарѣчник за избличаване на ересите³. Главата *Против богомилите* се ражда като резултат от събора, свикан срещу еретик Василий с прозвището ‘Лечител’ или ‘Врач’ (ιατρος, слав. врачъ).

Евтимий Зигавин структурира *Догматическо всеоръжие*, както следва: от 28 глави (или титли/титула) първите седем посвещава на ортодоксалното учение на Църквата, след това представя християнските ереси от най-древните (христорогичните), през иконоборчеството чак до съвременните му (глави 23–24 и 26–28): арменци, павликяни, масалиани, богомили, сарацини (независимо от други промени в порядъка на предишните титули в различни преписи, четирите последни винаги се появяват в същия ред)⁴. От около XIV в. *Догматическо всеоръжие* се разделя на две книги: първата обхваща глави от 1 до 11, втората – от 12 до 28⁵.

Гръцкият текст на *Всеоръжие* е запазен в 72 преписа от XII до XVIII в. (Berke 2011: LXXII). За първи път съчинението излиза от печат през 1710 г. в Търговище (Румъния)⁶; този текст е послужил за основа на изданието в 130-и том на *Patrologia graeca* (PG 130: кол. 1189–1243). Най-новото анотирано издание на втората част на трактата, подготвено от Метин Берке, използва 17 преписа (Berke 2011: 142–183). Една от най-съществените промени на главата *Против богомилите* спрямо изданието от Патрологията е предложението за нова сегментация на текста. Славянският превод на *Против богомилите* е известен засега само по един препис: № 1/108 от Одеската национална научна библиотека, от 60-те години на XV век.

НЯКОЛКО НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ РАЗКАЗА В ПРОТИВ БОГОМИЛИТЕ

В основата на главата *Против богомилите* е залегнала фабулата на превърналата се в разследване среща на император Алексий I Комнин с Василий Врач, към която Евтимий се връща неколkokратно в хода на повествованието. В началото авторът само заявява, че императорът му възложил да предаде в писмен вид учението на Василий Василий („И така той ни заповяда да се запише това, за да избличи смешните тайни на гореказаната ерес“⁷). В

³ Богатото съдържание на трактата позволи на някои изследователи да го определят като енциклопедия на ересите, вж. Miladinova 2010: 16.

⁴ Преглед на съдържанието и изворите на отделните глави в: Miladinova 2010: 22–27. От последните глави на *Всеоръжието* за „най-новите“ ереси, в английски превод излязоха фрагментите на *За богомилите (Dogmatic raporly)*, а в руски превод излезе *Против сарацините*.

⁵ Според изследователите на текста най-оригинална е конструкцията на главите, посветени на Ориген и арменската ерес, в останалите се откриват видими влияния на предшественици на Евтимий, като: Отците на Църквата и различни византийски творци (Йоан Дамаскин, *Против яковитите*; Анастасий Синаит, *Догматическо богословие*; антологията на монаха Йоан от Фурна; Кападокийските отци; Йоан Златоуст; Атанасий Александрийски, *Слова срещу арианите*; Псевдо-Дионисий Ареопагит; Леонтий Византийски; Леонтий Кипърски; Максим Изповедник; Фотий), вж. напр. Jurewicz 1984: 243.

⁶ На това издание е посветена студията на Н. Миладинова, вж. Miladinova 2010.

⁷ повељъ на писаніѣ прѣдати сѣ. нъ шваніунты пѣсмыателніе танни реченніе ересн, л. 3об., р. 13–14.

по-нататъшния разказ Евтимий се позовава на разпита на Василий и излага възгледите му, припомняйки постоянно срещата на императора с еретика, напр.: „когато попитахме водача на тяхната ерес“⁸ [подраздел или ‘паратитло’ 14 (27.16)⁹], „попитан от нас отново ересиархът“¹⁰ [паратитло 17 (27.19)]. Формата на местоимението в първо лице множествено число индиректно показва единството на противниците на еретика, т.е. общността на императора, подкрепян от брат си, севастократор Исак, както и (според свидетелството на Анна Комнина) от „целия синклит, военното съсловие и висшето духовенство“, – по всяка вероятност начело с цариградския патриарх Николай Граматик (1084–1111) (Алексиада: 143). Евтимий признава, че той самият „веднага се ориентира, че тъкмо Сатаната се прави на онзи лъжлив старец“¹¹ [паратитло 26 (27.29)], и с това всъщност свидетелства за присъствието си по време на разпита на Василий.

Нещо повече – в разказа си Евтимий описва бъдещето спрямо момента на разпита. В паратитло 28 (2.31) говори за присъдата над Василий Врач. След подробно и драматично описание на смъртта му Евтимий продължава да изобличава възгледите на богомилите и чак в последното паратитло на главата се завръща към фабулата: припомня ролята на императора в процеса срещу еретиците и изразява надежда, че „императорът, благодарение на Божията помощ, усилено ще се старее да хване всички (т.е. еретиците) като в мрежа, за да стане полето чисто от плевел“¹² [паратитло 53 (27.58)]. Той си позволява и собствен, богат на метафори коментар към представените на читателите дуалистични възгледи.

Така епизодът на срещата се разгражда, „разтяга се“ за нуждите на богословското и доктриналното изложение; тук всъщност може да се говори за т.нар. специализация на времето във фабулата. Тя става изходна точка за представяне на богомилските възгледи – вече с характер на богословски дискурс, изграждан върху принципа ‘[богомилите] казват, че’, последван с коментара на Евтимий. Изразителна е логиката на Евтимий при изобличението на враждебните възгледи. В първата част (до паратитло 25 (27.28), т.е. до момента на смъртта на Василий, който става вид цезура на разказа и на неговото догматическо и морално съдържание) възгледи се разкриват често директно от ересиарха, въпреки че никъде (освен в самото начало на

⁸ В славянския превод буквално (с пасивна форма): „попитан беше от нас...“ – Въпросень вывъ ѿ | на̑ ересн ѿ наученникъ, л. 11об., р. 20–21.

⁹ Числото в скоби се отнася към сегментация на гръцкия текст, вж. Приложение.

¹⁰ Въпросне же̑ пакы ѿ | на̑ явленіи̑ наученникъ ересн, л. 12об., р. 20–21.

¹¹ 27.26, азъ же̑ въскорѣ̑ рѣзъмѣ̑, | како̑ сатана̑ бѣше̑ нже̑ лъжнаго̑ старца̑ ѿно̑го̑, притворивыи̑, л. 16об., р. 3–4.

¹² н̑ пытаем̑ се̑ бл̑гымн̑ наде̑жамы̑. како̑ ннже̑ до̑ конца̑ извѣ̑гнѣ̑тъ̑ спѣ̑шнаго̑ || б̑в̑съд̑ѣ̑нствнаго̑ ц̑р̑а̑ испитані̑а̑, н̑ поты̑чател̑на̑го̑ изнскані̑а̑. велнкымн̑ попеч̑ѣ̑мы̑ тр̑ѣ̑ща̑го̑ се̑, н̑ спѣ̑шща̑ по̑ въсаком̑ ѿбра̑зѣ̑ всѣ̑ сн̑ въ̑нѣ̑тр̑ь̑ мр̑ѣ̑же̑ въложны̑ н̑ унста̑ ѿ̑ п̑л̑в̑елен̑ по̑каза̑ты̑ села̑ н̑ наса̑д̑ѣ̑д̑а̑, л. 23об., р. 24 – л. 24, р. 5.

трактата) не се споменава неговото име. Може би това е специфичен подход с цел да се заличи злото, без да се назовава то по име, или пък е опит да се посочи водещата функция на Василий като ересиарх и свързаната с нея отговорност? Евтимий пише например следното: „Техният ересиарх твърдеше, че в Евангелията е написано...“¹³ [паратитло 22 (27.25)]; във втората част обаче назоваването е по-общо: „еретиците твърдят, заповядват, учат, обясняват, приказват“. И доколкото първата част на главата *Против богомилите* е преглед на дуалистичните възгледи относно сътворението, същността на Светата Троица, ролята на Сатаната в историята на света, фундаменталните за правоверните въпроси за светите тайнства, то фрагментът след описанието на смъртта на Василий [паратитли 26–52 (27.29–27.57)] е изграден като коментар върху използваните от богомилите евангелски цитати, основно от св. Матей, отнасящ се към въпроса за религиозните практики и нравственото поведение на дуалистите. По този начин Евтимий Зигавин изгражда един затворен фабулно-смыслов кръг: от образа на ересиарха, през последователите му, чак до неговата памет, скоро забравена благодарение усилията на правоверния император.

ЗА ПРЕПИСИТЕ И ИЗДАНИЯТА НА СЛАВЯНСКИЯ ПРЕВОД НА ДОГМАТИЧЕСКОТО ВСЕОРЪЖИЕ

Заглавието *Догматическо всеоръжие* е общоприето в литературата, но не и единствено в славянските преписи на произведението: Българско всеоръжество православен върѣ е вариант, засвидетелствуван в авторския кодекс на Владислав Граматик от 1469 г. (по: Цибранска-Костова 2018: 59).

В момента са известни само няколко преписа на славянския превод на трактата. Два обхващат първата книга на *Всеоръжието*: 1. т.нар. Хилендарски, в кодекса тип флорилегий, НМ.СМС 186, сръбски препис от Хилендарския манастир на Атон от средата на XVI в. (Богдановић 1978: 104; Matejić, Thomas 1992: 391); 2. т.нар. Загребски, HAZU III с 16, сръбски препис от сборката на Архива на Хърватската академия на науките и изкуствата, от средата на XVI в., без края на 11-а глава (Ружичић 1900: 142; Цонев 1913: 37; Mošin 1955: 111–113). Освен тях има препис на метатекстове към *Паноплията: Енкомсион* към император Алексей I Комнин и *Предисловие* от Зигавин, заедно с фрагменти на първите две глави, поместени в Загребския сборник на Владислав Граматик от 1469 г. (HAZU III а 47, Христова 1996: 25–48).

Единственият известен препис на втората книга на *Всеоръжието*, направен от Яков и от Герасим (главен преписвач¹⁴), който е датиран към XV в. и е създаден оригинално като едно цяло, днес е разделен в два кодекса. Първоначалният кодекс е бил намерен от Виктор Иванович Григорович

¹³ Гладше же ереси ѿ | наученикъ написанъ быти въ евангѣхъ, л. 15, р. 24–25.

¹⁴ За реконструкции на кодекса вж. Иванова 1987.

(1815–1876) в румънския манастир Бистрица. Григорович отделя една част от листовете и ги прибавя към малко по-късен (от 60-те години на XV в.) кодекс със смесено съдържание, като по този начин създава сборник-конволют, съхраняван до днес в Одеската национална научна библиотека (ОННБ 1/108)¹⁵ – т.нар. *Одески сборник*. Той съдържа списъка на съдържанието на втората част на трактата, както и края на 22-ра глава (*Против масалианите*), глава 23 (*Против богомилите*) и фрагменти (пропуски по средата, без края) от глава 24 (*За сарацините*).

Втората част на бившия *Бистришки кодекс* е днешният ръкопис от сбирката на Библиотеката на Румънската академия в Букурещ, съхраняван под сигнатура Ms. slav. 296 (BAR 296)¹⁶. Той съдържа втората книга на *Всеоръжчието*, но непълна – от 12-а до 22-ра глава, при това глава 21 *Против навликяните* има пропуски по средата, а в *Против масалианите* липсва крайт (след л. 330об., който се намира в Одеския кодекс). По този начин първата част на Одеския кодекс е всъщност продължение на Букурещкия. Едно от доказателствата за съвместното минало на двете части на кодекса е почеркът, характерен за един и същи преписвач, срещащ се както в букурещката, така и в одеската част (Иванова 1987: 103). Изказва се също така и мнение, че е възможно букурещката част да представлява автограф на неизвестен атонски преводач (Tsibranska-Kostova 2017: 233).

Разполагаме с издания на следните фрагменти на славянския текст:

1. *Енкомион* на Евтимий Зигавин за Алексий I Комнин, чийто славянски превод се намира в два варианта в кодексите: 1. НМ.SMS 186, л. 2–2об.; 2. HAZU III с 16, л. 1об. – 2об.; вариант в: 3. HAZU III а 47, л. 739об. – 740 (издание: Цибранска-Костова 2018: 55–57);
2. *Предисловие* на Евтимий Зигавин към книгата, запазено в преписите: 1. НМ.SMS 186, л. 4–5об.; 2. HAZU III с 16, л. 3–5об.; 3. HAZU III а 47, л. 740–741об. (издание: Цибранска-Костова 2018: 59–61);
3. Глава 21 *Против навликяните*, препис в: BAR 296, 1410–1420, л. 280–292об. (издание: Tsibranska-Kostova 2017: 251–260).
4. Глава 22 *Против масалианите*, препис в: BAR 296, л. 322об.–330об. (издание: Цибранска-Костова 2017: 20–25).
5. Глава 23 *Против богомилите*, препис в: ОННБ 1/108, л. 3–24 (издание: Попруженко 1899, Приложение III: 13–48).

Посветеният на богомилите раздел на *Догматическото всеоръжие* е въведен в научно обращение от Михаил Георгиевич Попруженко (1866–1944). Отпечатаната през 1899 г. докторска дисертация, посветена на *Синодика на*

¹⁵ Представяне на паметника и сигнатури, с които кодексът бил съхраняван и функционирил в научно обращение, вж.: Георгиева-Гагова 2001.

¹⁶ Датиран е към 1410–1420, вж. Panaitescu 1959, и към 1385–1405 г., вж. Mircea 2005: 232; Tsibranska-Kostova 2017.

цар Борил (Попруженко 1899), включва в едно от приложенията издание на текста по ръкописа от сбирката на Императорския Новоруски университет, озаглавено *Перевод титла Паноплии Зигавина против богомилев*. Това, което заслужава специално внимание, е фактът, че *Против богомилите* се представя като част от корпуса полемични текстове от епохата, заедно със *Синодика* и *Беседа против богомилите* на Презвитер Козма. Славянският превод на *Против богомилите* интерпретира текст, оказал пряко влияние върху оформянето на текста на *Синодика*.

В течение на ХХ и първите две десетилетия на ХХІ век по-голямата част на изследванията върху славянската традиция на *Догматическото всеоръжие* е извършена от български учени, особено в опита да се идентифицира авторът на славянския превод. Всъщност първите теории по въпроса предлага още М. Г. Попруженко, според когото в преписа, извършен „от сърбин“ на Атон, се откриват редица българизми; това навежда на мисълта, че преводът е създаден в България, може би още през ХІІ в. (Попруженко 1899: 114–115). Датировката обаче не е подкрепена в по-новите изследвания. Тъй като Одеският препис е дело на Герасим, преписвач от школата на търновския патриарх Евтимий (1375–1394) (Георгиева-Гагова 2001: 90), се предполага, че преводът произхожда от кръга исихасти около Евтимий, а може би от самия Герасим. В такъв случай разполагаме с автограф на преводача. Една подобна теза може да се потвърди от бележка в полето на Одеския кодекс, където е отбелязано: „† Тази книга [ПД] е била изготвена за сръбския деспот Стефан Лазаревич от недостойната ръка на Герасим, наречен българин, в Хилендарския манастир на Атон“¹⁷. Според друга хипотеза авторът на превода остава непознат, свързан е с някой от светогорските манастири, а самият превод е направен по гръцки препис от манастира Ватопеди (Георгиева-Гагова 2001). Както подчертава изследователката на славянската *Паноплия* Марияна Цибранска-Костова, „езиковата природа на превода на ПД подлежи на доказване и уточняване (...). Правописът на преписите от Първата книга носи следите на безюсовата норма, свързана със сръбската редакция на старославянски“ (Цибранска-Костова 2018: 52, бел. 1).

ОСОБЕНОСТИ НА СЛАВЯНСКИЯ ПРЕВОД НА ГЛАВА 27 НА ДОГМАТИЧЕСКОТО ВСЕОРЪЖИЕ

Текстовете от *Паноплията* в Одеския ръкопис са преписани с „гърцизиран“ тип полууставно писмо, наречено по името на монаха-преписвач „поп-Герасимово писмо“ (вж. Коцева 1971), по 25 реда на лист¹⁸. В повечето преписи

¹⁷ „† испна се сѣа кнѣга въ всебългарщинѣмѣу и хѣлюбивѣмѣу великомѣу гнѣнѣу сръблемѣу деспѣтѣмѣу кѣу стѣфанѣу, рѣкою недостѣннѣу герасима глѣмаго бѣлгарина въ сѣтѣн горѣ аѣонсѣтѣн, въ мѣнастѣрѣн глѣмѣо хиландарѣ“, цит. по: Георгиева-Гагова 2001: 83.

¹⁸ В главата *Против богомилите* някой от потребителите е отбелязал лошата подредба на листовете, като е добавил следните маргинални бележки: „† и бѣ бѣ слѣб. прѣвѣдѣн въ начѣло

на гръцкия текст на *Всеоръжието* главата за богомилите е с номер 27; понякога е 23 или 26 (ср. Berke 2011: 243). В славянския превод количеството на главите варира (липсват 19, 20, 25 глава, Иванова 1987: 102); в единствения запазен препис главата *Против богомилите* е 23-та, не 27-а глава (което препраща към тип гръцки протограф на превода). Главата е означена като 23 в списъка на съдържанието на кодекса (на л. 1об., р. 11: титло, ⲕⲅ. на ⲃⲟⲙⲏⲗⲏ) и преди заглавието си на л. 3об.

Характерно за правописа на частта на *Всеоръжието* от Одеския ръкопис е непоследователната употреба на титлата, особено в категорията *nomina sacra*, но също така и при обикновени съществителни собствени, нарицателни, както и при глаголи. Изглежда, няма значение мястото им на листа или в реда. Текстът е записан с много рядка употреба на ударения и придихания (различна от тази в преписа на фрагмента на *Всеоръжието* в кодекса BAR 296).

В своето издание на гръцкия текст на главата *Против богомилите* Метин Берке променя вътрешната му сегментация спрямо варианта, известен от изданието на PG (като от 53 единици прави 58). Славянският текст не отговаря напълно на нито една от двете поделби: според писаните с почти нечетлив вече киновар инициали на отделните паратитли те са 55 на брой. Така паратитли 6 и 7 (според Берке) са една единица в славянския превод, както и паратитли 9 и 10, 11 и 12 и 20 и 21 (липсват киноварни маркировки за начала на всяка втора от споменатите по-горе двойки). Паратитло 13 (според Берке) се състои от две единици в славянския превод. Целият *титул* заема листове 3об., р. 11 – л. 24, р. 5 на Одеския кодекс ОННБ 1/108.

Съпоставката на славянския превод на главата за богомилите с гръцкия текст води до извода, че преводът го отразява прецизно, а преводачът – по всяка вероятност много добре познаващ гръцки – е работил съвместно върху текста. В коментара си към превода на главите *Против навликяните* и *Против масалианите* М. Цибранска-Костова обръща внимание на характеристиките му, към които се отнасят: високо процентно присъствие на *composita* (в *Против богомилите* се срещат между другото: ннаколнчънь – гр. тераτόμορφος, страннообразіе – гр. тератоморфіа, мнродръжьць – гр. κοσμοκράτωρ и др.); многобройни глаголи (и глаголни форми), съпроводени от повече от един префикс, „с което се търси семантичен нюанс“ (в *Против богомилите* например: прѣпровождajúщнн, съпрѣбыватн, прнвѣвестн, въспрнвѣвестн, пренапнсатн се, прнсвьквплатн); рядко срещани лексеми (в *Против богомилите* например: врѣдословіе, єднннонстнньствоватн, нзвѣнтъчъствоватн, сѣпротнвословіе, порєвнообразноватн) (Цибранска-Костова

лѣвыѣ страны нж по сѣ дрѣ тетрѣ“ (л. 4об.), „...рнчнстн ннн пнсаты тетрѣ съ на лѣвон странѣ да научнє сѣвшнє...“ (л. 6), както и „сѣѣ странѣ сѣвршннѣ прѣндн на дрѣгын тетрѣ, ансто же не прѣвра...“ (л. 13).

2017: 17–19)¹⁹. Като славянско съответствие на гръцкия термин ἀλληγορία се появява нноглаголаніе; на τίτλος отговаря тѣтло, а на κεφάλαιον – главнзна. Богат е също така и подборът на глаголи, описващи начина, по който еретиците предават своите науки: освен неутрални, като глаголють, нарнцають, прѣсказзють, прннмензють, рзззмѣють, се появяват и емоционални и оценяващи, като: баснствзють. С подобни средства се описват техните възгледи и начинът, по който ги прогласяват: многословіе, лнхословіе, блежденіа, ієзнкворедіе, вблнченіа беспрѣрѣкателна. Прозвището Φρυσόστομος, с което богомилите злобно наричат св. Йоан Златоуст, се превежда като сметеновсть²⁰.

Една друга характеристика за двете издадени вече глави на славянския превод на *Паноплията* е, че в преписите се откриват „редица задрасквания вътре в текста“, което свидетелства за „поправки или колебания на автора“ (Цибранска-Костова 2017: 18). Същото се отнася и за *Против богомилите*: върху 43 листа има над 15 задраскани и поправени букви или групи букви, без различните по обем фрагменти, дописани между редовете и в полетата. Числителното ‘един’ и производни форми два пъти се появява като ‘едень’: азъ н wtць еде[но] ієсмь (л. 7, р. 5) и ѿ едєньн̄ь богомнл̄ь (л. 12об., р. 8). Преписвачът прави и няколко грешки: догдѣтн̄сють вм. догмѣтн̄сють (л. 4об., 19)²¹, родоты вм. роднты авѣла (л. 6об., р. 9), въ врѣптѣ вм. въ врѣт(ь)птѣ (л. 8, р. 16), словло вм. слово (л. 9, р. 22), плакатн̄ вм. плакатн (л. 15, р. 22), вкѣманѣ вм. вкѣанѣ (л. 17, р. 10), както и птеце вм. птнцє нѣбсн̄ьє (л. 22, р. 21); среща се и употреба на излишен двоен съюз или възвратна частица (н н, л. 5об., р. 14, л. 7, р. 7; се се, л. 4, р. 4).

В главата *Против богомилите* специално внимание заслужават следните фрагменти:

1. Заглавието. В славянския превод на оригиналния предлог κατά [например ‘Βουομίλων’] отговаря ‘на’, като съединява съдържанието на ‘за’ и ‘против [богомилите]’; по същия начин съвременните преводи – английски и руски – предлагат ‘*против*’ (Против сарацин; Dogmatic Panoply: 180)²². Въпреки че в единствения запазен препис заради лошото състояние на кодекса не се виждат следи от няколко букви, благодарение на гръцкия текст може да се реконструира и преведеното заглавие. То се намира на л. 3, р. 11–15. В запазената част на заглавието (тѣтло кѣг: | на бѣмміле. фєонь збо грѣзьскы ієзнкъ | бѣ нарнчєть. еленсон жє, мнлнн. бѣдѣ | жє збо бѣммнл̄ь по тѣ ієзнкѣ н по своем̄ь мнѣнн̄ь нжє м[нлостъ] | бѣжїѣ прнтрѣзлєн, л. 3, р. 11–14) се вижда не точно предаденото съдържание на оригиналното заглавие, а един поглед върху гръцкия опит да се обясни наз-

¹⁹ Своето издание на *Против богомилите* М. Г. Попруженко придружава със списък от над 100 лексеми, от които над половината са *composita*, с гръцките съответствия и фразите, в които се срещат (Попруженко 1899: 49–55).

²⁰ За емоционалната натовареност на езика на Евтимий спрямо богомилите вж. Цибранска-Костова 2021: 235–236.

²¹ Докато правилният запис се среща неколкократно: догмѣтн̄сютьє, л. 5а9; догмѣтн̄своаашє, л. 17б3, догмѣтн̄своатн̄, л. 7а19, догмѣтн̄своавшын̄, л. 21б23; гр. δογματίζειν).

²² В един друг английски превод заглавието е различно и отговаря по-скоро на „на“: *Concerning Bogomilism*, вж. Sanidopoulos 2011.

ванието на ереста от родна, славянска перспектива. И така, гръцката фраза: „Против богомилите; тъй като *Бог* означава на български език Бог, а *миллон* – ‘помилуй’. Богомил тогава у тях е този, който получава божията милост“²³, се предава, след преработката на преводача като: „Против богомилите. С думата „тхеон“ гръцкият език нарича Бога, „елейсон“ пак [значи] – ‘помилуй’. Така ‘богомил’ в техния (! – МС) език и в собствения си смисъл означава този, който измолва Божията милост“²⁴. Авторът на славянския превод въвежда – може би като иска да запази равновесие на съдържанието и обема спрямо оригинала – гръцките съответствия на славянските думи, дадени от Зигавин. Полисемантичността на славянския глагол *трьзати* – бълг. ‘1. скубя, късам, дърпам; 2. *прен.* терзяя, измъчвам’ (Старобългарски речник 2: 967) позволява да се интерпретира отношението на ‘богомила’ със Създателя: той може да моли за милост, но и като че ли по-активно се опитва да я получи (изпроси, „изиска“).

2. Паратитли 6 (27.6–27.7) и 7 (27.8), където се говори за духовното отечество на сътворението. Фрагментът: „Λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν Πατήρ ἐγέννησε τὸν Υἱόν, ὁ δὲ Υἱὸς ἐγέννησε τὸ Πνεῦμα ἐγέννησε τὸ ἅγιον, τοῦτο δὲ ἐγέννησε πνευματικῶς προδότην Ἰουδαν, καὶ τοὺς ἑνδεκά ἀποστόλους. Καὶ προφέρουσι χρῆσιν εὐαγγελικὴν. Ἀβραάμ, φησίν, ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, Ἰσαάκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ, Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰουδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Περὶ τῆς ἁγίας τριάδος ταῦτα γεγράφαί διατεινόμενοι. Πρῶτον μὲν οὐ μόνον Υἱόν, ἀλλὰ καὶ υἰώνον ἐπεισάγουσι, καὶ οὐκ υἰώνον μόνον, ἀλλὰ καὶ δώδεκα τρισεγγόνους ὅσον πρὸς τὸν Πατέρα“ (Berke 2011: 145), е преведен по следния начин: Глѹ ѱко ѡтць ꙗво, рѡды сѣа. сѣнь же дѣха сѣаго. съ же роуи дѣхвнѣ, [ю]дѣ прѣдателя, н дванадесете апѡль. н прѣносеть глѣ еѣльскы. авраамъ рече рѡды ѱсаак. ѱсаак же рѡды ѱаквѡ. ѱаквѡ же рѡды ѱдѣ н братѣ ѱго. ѡ сѣтѣн трѡнцѣ сѣа пѣсатѣ любо прѣщѣ. прѣвѣе ꙗво не тъкмо сѣа, нь н сѣн сѣа прѣвѡдеть. н не сѣн сѣа тъкмо, нь н дванадесѣ трѣнцн прѣвѣнскѣ еанкѡ къ ѡцѣ (л. 4об., р. 23 – л. 5, р. 7). Така славянският преводач дава числото на апостолиите, без да вземе предвид смяната на Юда с Матия (Деян. 1:26), може би под влияние на по-нататъшната част на текста, където се говори за „дванадесетте правнуци“ на Господ (Отец).

3. Началото на паратитло 10 (27.13). Евтимий Зигавин, изглежда, е бил развълнуван от разказваната от богомилите история на отношението между потомството на Ева и Сатанаил и я коментира, като казва: Ταῦτα μὲν ἐκεῖνων τὰ μυθικὰ (‘такива са техните баяния’) (Berke 2011: 150). Славянският преводач си позволява една оценъчна забележка, добавяйки: ‘и грешки’ (или: ‘шуротии’, а даже ‘ереси’) (сѣа ꙗво ѡ нѣ баснословѣа н влѣдн, л. 6 об., р. 20–21). Върху смисъла на цялото тази добавка няма, разбира се, и най-малко влияние, но подчертава отношението на преводача към въпросите, представени в трактата.

²³ Βὸν μὲν γὰρ ἢ τῶν Βουλγάρων γλῶσσα καλεῖ τὸν Θεόν, μίλουι δὲ τὸ ἐλέησον. Εἴη δ’ ἂν Βογόμελος κατ’ αὐτοὺς ὁ τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον ἐπισπόμενος, цитирано по Berke 2011: 142.

²⁴ Заглавието в ОНБ 1/108 малко варира спрямо това от българския превод, публикуван от Г. Батаклиев и известен със заглавието *Изложение за ереста на богомилите от Евтимий Зигавин* (ГИБИ 10: 51–75), който гласи: „Срещу богомилите. „Вѡгон“ български език нарича „бога“, а „мѣлон“ – „смили се“. Така че ‘богомил’ у тях е този, който измолва милостта на бога“.

Против богомилите. Издание по препис от ръкопис от Одеската национална научна библиотека (Одеска национална научна библиотека), ОННБ 1/108, л. 3–24.

Възстановен е нарушеният при подвързването ред на листовете. Библейските цитати са основно според изданието на Метин Берке, с дребни промени и допълнения. Сегментацията на гръцкия текст (според същото издание) се отбелязва в бележки под линия (напр. {27.1}).

Дописаните между редовете фрагменти – различни от единични надписани букви, – както и намиращите се в полета лексеми са въведени в текста с квадратни скоби [xx]; реконструиранияте фрагменти се отбелязват с остри скоби >xx<; с три точки в квадратни скоби [...] се отбелязват местата с повреден, невъзможен за реконструкция текст (не повече от три знака във всички случаи).

Изданието предава основните особености на графиката, напр. глѡ̄ вм. глѡ̄̄, ѡцн вм. ѡцн̄, ѡцн̄. Лигатурите ‘р + ѳ’, използвани от преписвача редовно в целия текст, както и лигатурата ‘т + в’, появяваща се шест пъти, по технически причини се развързват. Не се предават непоследователно изписаните надредни знаци (и ударения).

Оригинално изписаните с киновар фрагменти (заглавие, инициални букви на поредните паратитли) се предават с получен шрифт.

Преписвачът на много места поправя текста на превода, задрасквайки отделни букви или лексеми. Изданието отразява поправения вариант.

/л. 3/ **тѣтло кѣ: на бѣмиле. феоноу 8во грѣуьскы кезнкѣ бѣ нарнуеть. еленсон же, мнлн. вѣдѣ же 8во бѣмнл по тѣ кезнкѣ н по своем мнѣнїѣ нже м[лѣть] бѣжїѣ прнтрѣзѣн** ←

1.¹ Богмилскаа ересь не прѣмнозѣмь врѣменемь съставн̄ нашего рѡдѣ. чєсть сѣщаа масалианскыє ересн. н сѣглашающы по многыѣ ѡнѣ велѣнїѣ̄. нѣкаа же н прнврѣтшыи врѣвъзрастншы. позна же въ лѣта алегїѣ̄ бѣхраннаго н бѣокрѣмнѣнаго цѣра нашего. нже бл҃гохытростнѣ н сѣлоуѣнѣ наѣлннка тоѣ яловнѣ, васнлїе же бѣ сѣврачѣ, мѣжѣ тлнтель паѣ же гѣнтель. н погыбѣлн нсплнѣ н всакое злобы ѡрганѣ. н кѣ сѣврѣ прнвѣ него н чѣстнѣ въспрнємь. негоже 8 себе (л. 3об.) н сѣдалнща сподобывѣ. н слова прѣподавѣ слѣцѣ. н тнхыє бесѣды. н слѣкыє вѣнѣ[гдд] сѣбесѣдоваты бл҃годѣты. н развмнѣ лнцемѣрствовавѣ 8ченнчѣвѣющаго. 8добнѣ прѣлѣстн прѣлѣстнѣшаго многыє въ погыбѣлѣ. н всє вѣнтрѣ глѣбоко крнщєє сє гнлнлмѣ сѣмѣ н злочѣстномѣ старцѣ злонравїе. остротѡю 8мѣ н хытростїѣ ієства н сѣлѣдова. ннѣтоже оставѣ нєспнтано нлн невнѣднмо. ѡнѣдѣже н ѣкоже ѡ нѣкторїе пропастн н гнѣзда всаѣуьскыє н многовразнїе свѣре. ѡ помрачѣнаго того сѣца нстрѣгнѣвѣ, скврѣнаа н ѣдовнтаа н разлнчнѣа велѣнїѣ, кѣзнымн лнцемѣрїѣ. н прѣлѣстнѣ н пѣсмїавѣ кроноблѣднаго старца. дрєвнєє зло. повелѣ нѣ пнсанїѣ прѣдѣтн сїд. н ѡблнчнты пѣсмыѣтєлнїе таннн рєчєннїе ересн:~

¹ {27.1}

6.¹⁰ Глѹ ꙗко ѡтць збо, роды сѣна. сѣнь же дѣха сѣаго. съ же родн дѣхнѣ, (л. 5) >ню<дѣ прѣдатеа, н дванадесете апѡль. н прнносеть глѣ еѣльскы. ¹¹авраамъ рече роды нсаакѣ. нсаак же роды ѡквѣа. ѡквѣ же роды ѡдѣ н братѣ его.* ¹²сѣтѣн тронцѣ сѣа пнсатѣн любо прѣщѣ. прѣвѣ збо не тькмо сѣа, нь н сѣн сѣа прнвводеть. н не сѣн сѣа тькмо, нь н дванадесѣ трнцн прѣвнскѣ еанкѣ къ щцѣ. потѣ же аще н сѣнь ѡтць, н дѣхъ сѣа пакы ѡтць, се трн щцн. н како едннго щца догматнскѡще, нсповѣдѡють. н пакы. аще дѣхъ сѣа сѣн сѣн, се ѡсѣдѣ дѣа сѣа. н како едннго сѣа въ бѣсловѣн тронце съ нсповѣдѡють, ꙗко да ѡдѣ н братѣю его въ настѡещемъ вставнмъ:~

7.¹³ Глѹ бѣса егоже ѡ сѣса, нменемаго сатанѣ, сѣа н того бытн бѣ н щцѣ, нменема сатананѣ. н прѣвѣшаго, сѣа н савѣа, н крѣпчѣнаго ꙗко прѣворѡна. ꙗко бытн сѣ братѣ дѣрѣ дѣрѣ. бытн же сатананѣ стронтеа н вторѣствѡщаго щцѣ. тѣмѣ тоѣ ѡбложена н зракѡ н вѣдѣрѣ н ѡ (!) деснѡ юмѣ сѣдѣща на прѣстѡлѣ. н еже по немъ чѣстн спѡдѡблена. ѡ неже ѡпнѣша се н въ мнѣнѣе възмѣшѣ, ѡмнслѣтн ѡстѣпленѣе. н нѣкогда прнѣмша врѣме, вѣложнтѣ нскѣсь нѣкынмѣ ѡ сѣжѣбннѣ снѣ. аще хотеть ѡблѣкѣнтѣ теготы сѣжѣнѣа (л. 5об.) послѣствоватѣ сѣмѣ, н сѣвѣстатѣ на щца. вѣвѣренѣе же блѣдѡсловѣа сѣго, прнвѡдетѣ еѡже въ нмѣе ѡ лѣкы еѣлѣн ¹⁴прнчѣ, ѡ домѡстронтеау нѣправѣды. егоже дѣлѣжннмѣ дѣлѣгы ѡмалнѣшаго*. сѣго в>о< бытн сатананѣ н ѡ сѣ напнсатѣ та[ко] вѣн прнч>н<. та же речѣнѣе аггѣлѣн прѣлѣствннѣе сѣе вѣлѣкѣнѣемѣ трѣбнѣе сѣжѣбѣ, н ннннн прѣвѣзвннѣ[нн]мѣ ѡбѣщѣднн. ¹⁵полѡжѣ бо рече прѣстѡлѣ мѡ прѣвннѣе ѡблѣкѣ н бѣдѣ пѡбнѣ вннннѣмѣ*, сѣ ѡтрѣгнѣтѣ сѣмѣ н прнчѣстннѣ сѣ навѣта. ѡчѣтнѣша же сѣ[го ѣ] бѣ, ннзвѣргнѣтѣ сѣ сѣвннѣе кѣпнѡ вѣсѣ. вѣвѣстѣнѣшаго н прѡѣвлѣнаго баснѡпрнтворѣнѣа. аще во ѣствѡ бѣжн сѣнъ внѣ вн сатананѣ, внѣ вн ѡже н ѣствѡ бѣ. н по вѣсемѣ нѣпрѣвѣратнѣ н н (!) нѣнзѣмѣннѣ. свѡнствѡ бо вѡжѣствнѡмѣ ѣствѣ, не прѣвѣрѣнѣе. н еже такоѣ нмѣтѣ прнсно. еама же прѣвѣратнѣ н ѡпадѣ н сѣвннѣе ннзвѣрѣжѣ, не бѣше ѣствѡ сѣнъ бѣжн. нь нѣкое дѣрѣго ѣство, аггѣлѣско же н сѣздѣанно, н сѣго рѡдн прѣвѣратнѡ. аще лн же н едѡрѡно¹⁶ ѣе ѡчѣе словѣ, ꙗкож>е< еѣлѣнѣстѣ навѣчн ѡв. ¹⁷внѣдѣхѡ во рече сѣавѣ его, сѣав[ѣ] ꙗко едннорѡнаго ѡ щца*. н пакы. ¹⁸едннорѡннѣ сѣнъ, нже сѣ въ нѣдѣрѣ щца, ѡнѣ нсповѣдѣа*. блѣдетѣ н вѣснѣют сѣ глѡщѣнѣ брата емѣ сатананѣа. аще во нмѣл вн брата, не бѣ нменѡвалѣ сѣ едннорѡное словѣ. аще лн же ¹⁹въ начѣло бѣ словѣ, н словѣ бѣ къ бѣ (л. 13об.) н бѣ бѣ слово* по еѣлѣнѣстѣ ѡв, нрѣчѣ прнсно бѣ сѣ щѣемѣ н въ щцн. како збо [бѣ] ннѣ братѣ прѣжѣ его, прѣвѣвѣчѣнаго н сѣ прнсносѣщнѣнаго щцѣ, неѡже крѡмѣ ннкогда бѣ ѡтць. ꙗко да не вѣсѣсловѣснѣ н нѣпрѣвѣмѣдѣрѣ н нѣснѣлнѣ ѡбрѣ[щѣ]т сѣ. сѣа бо сѣтѣ, нже ѣствѡ сѣнъ н словѣ его. еама же не бѣше сатанѣ ѣствѡмѣ сѣнъ бѣжн ꙗкоже покѡзѡхѡ, вѣсѣко нн же ѡдѣжѣю н крѡсѡтою ѡблѡжѣнѣ бѣ н зракѡмѣ. ꙗко да прѣвѣчѣемѣ рѣщы, занѣже тѣлѣсѣ н сѣлѡжннѣ ѣ

¹⁰ {27.6}

¹¹ -* Мт 1:2.

¹² {27.7}

¹³ {27.8}

¹⁴ Срв. Лк 16:1-8.

¹⁵ -* Срв. Ис 14:13-14.

¹⁶ Вм. едннорѡно.

¹⁷ -* Йн 1:14.

¹⁸ -* Йн 1:18.

¹⁹ -* Йн 1:1.

оутварь н одежа. нн же ѿ деснѣю прѣстола велнчѣства сѣдѣше. ннже ѡ семь н ѡже въ нмже ѿ лвы еуѣлн, ннже о стронтею непрауды, нзложн прнча~

8.²⁰ Глю бо сатанана съвнше повржена н не могуща на ввдѣ сѣдѣты. ²¹земла бо бѣ рече невнднма н неукрашена*. елма же збо н еше н бжвнынмъ вбложенъ бѣ н зракѡ н стварѣс, н сѣдѣтелнх прнтежавааше слас. съпрнзваты съ ннспѣше юм* слны, н дръзость тѣ вьложнты. н рещы ѡко елма б° нѣбо н землю бѣ сьтворн. ²²въ науело бо рече сьтворн бѣ нѣбо н землю.* сьтворс н азъ второе нѣбо ѡко вторн бѣ. н проуаа послѣдввателнѣ. н рече, да бѣдетъ тѣрѣ, н бы. да бѣдѣ сѣа н сѣа, н выше вса. н краснѣ збо, второе нѣбо, ѡным же н ввдѣ ѡ лица земан, н зунннѣ въ ннже нсквсн мѣстѣ, ѡкоже мнробытнаа кннга проходнтѣ. (л. б) н зворотворн тѣ н краснѣ. н ѡже ѡ земле вса нзрастающаа сѣдѣтельствовавѣ. н жнвѡннаа. н аще что нно, ѡдѣан сѣа себѣ же н ѡстѣпнынмъ снадѣ жнлнше. та же сьздавъ тѣлѡ адамѡвѡ, ѡ земле ввдою смѣшеніе, поставн просто. ѡ негоже нзанавшн нѣкаа мокрота на деснѣю ногѣ, н сквозѣ велнкын прѣсть пролнвшы се на землю, вбловнно теуаше. н вбразъ змѣа съвршн. събрав же нже въ себѣ дѣхъ сатанана. вьдѣнѣ сьзданномѣ тѣлесн жнзнь. а нже ѡ него дѣхъ радн славостн сътекъ на деснѣю ногѣ н сквозѣ велнкын прѣсть нзнав се, въ вбловннѣю каплю съше здрѣжа се. вна же абіе ожнвтворнвшн, н ѡсѣшн прѣста, бѣ змѣн н поплъзѣ. сего [бо] радн прѣмѣдра того бытн н разнма, ѡко ѡ вьдоуновеніа сатананаева, въ дѣшѣ емѣ стронвшѣ се. еже вндѣвъ новын сьсѣдѣтель, н раззмѣвъ ѡко всѣе трѣднт се. помолн н посла къ бл҃гоуцѣ, послаты днханіе. вѣщав се опѣа бытн улѣа аще ожнвтворнт се. н ѡ рода его нсплннатн нмже на небсн мѣстѡ съврженнѣ аггелѣ. бѣ же збо ѡко бл҃гѣ прѣклоннтн н вьдѣнѣтн емѣже ѡ сатанана сьзданномѣ дѣхъ жнзны. н бытн абіе вьнезапн улѣа. въ дѣшѣ жнвѣ просвѣтнвшѣ з тѣлѡ. н многым то взарнвшѣ дарвѣамы. та же н еувѣ ѡонѣдѣ пѡбнѣ сьтворнвшы се, н равнны блнстающон свѣтлвстмн. позавндѣты сатананаѣ (л. боб.) н раскатн н пѡвннѣтн къ навѣтѣ своего сьзданіа. н вѣщы въ вьнѣтрннаа змѣа н прѣлѣстнтн еувѣ, н смѣстн съ нею н сьтворнты непразнѣ. ѡко да сѣме сего прѣварнвшее, вбладѣетъ адамѣскын сѣменемѣ, н ѡкоже мошно растѣваетъ. н невставнтѣ растнтн н множнтн. се нже скоро заунышон н поболѣвшон н роднвшон канна, ѡ смѣшеніа сатананаѡва. н сестрѣ блнзннцѣ, н[...].]бонравнѣ. нме ен калѡмена. поревновбразновавша же адама, сыннтн н того еувѣ н родоты²³ авела. ергоже збнѣ абіе кѣннѣ, збннствѡ въ жнтіе вьвѣде. сего радн н пѡдѣа ѡ мно рещы, ѡко ²⁴кайнѣ ѡ лѣкаваго бѣ*. сатананаѣ же збо сьрастанвшѣ се блднѣ еувѣ посрѣдѣ змѣа, вьзетн ѡ него, бжтвномѣ абіе н зракѣ н стварѣ, н сѣдѣтелнѡ ѡкоже рече слѣтѣ н бжтѣмѣ нменованнѣ, бѣ бо н тогѡ да же до толѣ нменюща се н вбнажнвшѣ се сн всѣ тьма бытн н зловнна. бл҃гаго же шѣа, да же до сего сьстававша гнѣвъ, вставнты сего мнродрѣжца н гѣа, нже тѣ сьтворн пѣ съвнше. ²⁵сѣа збо ѡ нѣ баснословіа н блѣдн. нѣ како не можаше въ ввдѣ сѣдѣты. паѣ же елма еже сѣдѣтн тѣлесѣ іѣ, како не можаше съ ѡстѣпннмы снаамы, нмѣтн ввдѣ прѣбнвалнше. нбо н нна, ввдамѣ се прѣбывають н

²⁰ {27.9}

²¹ —* Бит 1:2.

²² —* Бит 1:1.

²³ Вм. роднтн.

²⁴ —* 1 Йоан 3:12.

²⁵ {27.10}

нстоуннкѡ̄. н рѣкамь н езерамь н морамь, н прѣнспѡ̄нынмь сьпрѣ(л. 7)бывають ѡко дѣховѣ невестественїи. много множае ѡ вѣтрьныи дѣховѣ невестественшын. аще ли же н ѣствѡ̄ снѣ бѣжїи бѣ, равноснльнѣ бнл бы ѡже емѡже по ѣствѣ ѡцѣ. ѡкоже н едннорѡ̄дын снѣ, глѣн. ²⁶азѣ н ѡтцѣ едѣ[но]²⁷ ѣсмь*. н пакы. ²⁸вндѣвыи мене, вндѣ ѡца*. н пакы, ²⁹елнка нмать ѡтцѣ моѡ сѣтѣ.* н н (!) ѣще, ³⁰аще не творѣ дѣла ѡца моего, не вѣрнѣтѣ мнѣ.* равномоцнѣ же сы, сьпротнѣвѣ сталь бы ѡже. ѡнеанже всако, н ѡстѣплѣнїе ѡмнслы. н не бы ѡбо тако ѡдобнѣ прѣклоннлѣ се. како ли н ннзврьг се, нмѣше н еше бѣжїи зракѣ н одежѣ н сьдѣтеланнѣ свою снлѣ. пѡбаашѣ [бо] ѡго прѣвѣтѣ ѡбнажнты снѣ, н такѡ ннзврьгнѣтн. ннстїнѣ ѣстн сен ѡвальшнѣ, н настѣ всакоѣ нстннн, клѡчнмѣ н послѣдоватѣланаѣ сен, лѣжна ѡблнют се н несѣстavnн. да сьматрает же ѡбо [како] ѡ нзврьженїе тѣѣ мѡѡсѣнскыѣ кннгы, прнводѣтѣ сѣдѣтелѣство. ѡко ³¹вѣ наѣло сѣтворн бѣ нѣбо н землѡ*. а еже догматнсоватн, ѡко сатанана сьдѣтелѣствова тврьдѣ. н ѡко сьбра еѡды, вѣ ѡгѡтѡваннаѣ нмѣ сьнмншнѣ. н ѡко ѡкрасн тврьдѣ н землѡ. н ѡже по снѣ вса, даже до еѡже до прѣвѡзданнаѡ вѣдѡновенїѡ. ѡ мѡѡсѣнскаѡ ѡбо мнрѡбытїѡ, ѡкрдѡшѣ. сатанана же вѣзложнше снѣ сьдѣтелѣство богѡмнлн. (л. 7об.) велѣнїѣ павлїкїѡн послѣствѡюще. ѡнѣ бо лѣкаѡмѣ, не тѣкѡ снѣ сьдѣтелѣство ѡдаѡаютѣ, нѣ н прѣваѡ неба. н землѣ н просто рѣщы, всѣѣ помнрскыи. н нцн вѣ нмже на павлїкїѡн тїтлѣ главнзнѣ, нмже прннлпсано ѣѣ ѡко не дѣтѣ наѣлѣ, нѣ едннѣ сьдѣтелѣ нѣбѣ н землн, н нмже посѣдѣтѣ. н ѡбрѣщешы вѣ нн прнклѡнаѣ вѣзраженїѡ, елнка настѡецѡмѣ богѡмнлнскомѣ велѣнїѣ клѡчнмѣствнют се. а ѡко ннже тѣлаѡ прѣ[во]здѡнаѡ сьдѣтелѣствѡ сатананѡѡѡ ѣѣ, тамѡ пакы ѡвѣ ѡбрѣщешы вѣ ннже по снѣ главнзнѣ. нмже пѡбнѣ прїнлпнсѣ се ѡко едннѣ сьдѣтелѣ тѣла н дѣше, снрѣтѣ ѡлѣка. а еже ѡбо ѡ змїи басносѡѡѣ тѣѣ [дѡ] встѡвнмѣ. ѡко смѣха пѡѣ неже[лн] сьпротнѡсѡѡѣѡѡ достѡннѡ. которїи же ѡдѡтаемѣ, н еже кѣ наѣтѡѡѡнѡмѣ ѡцѣ н бѣ сѣтворн молѣнїе, ннзврьгнѣ се врагѣ. нн еднн же ѡбо ѡ сѣѡствѡпннѣ ѡемѣ, сїѣ ѡже смѣлѣ бы прѣтѣрѣпѣтѣ. н пакы. нн еднн же ѡ ннже ѡ бѣ сѡжѣнїи аггѣлѣ всѡхѡтѣлѣ бы ѡдѡтѡнствѡватн, емѡже н снѣ врагѣ. какоже ли н блѣгнѣ бѣ, нсплннлѣ бы прѡшенїе кѣ томѣ ѡствѡпннѣ ѡнѡ, вѣ еже ннспѡлатн кѣ емѡже тѣѣ сьзданнѣ тѣлѣсн, дѣшѣ. ѡко бытн ѡлѣка, ѡпшѣ. ³²коѣ прнѡпщѣнїѣ сѣтѣтѣ кѣ тѣтѣ. коѣ же ли сьгласїѣ бѡѡѡ кѣ велїдрѣ.* какоже ли ѡбо н сатанана бѣстѣ[лѣ]снѣ сы, тѣлѣснѣ смѣсн се еѡѡѡ, аще негдѣ по мѣѡтанїѣ рѣѣтѣ кто. аще ли же по мѣѡтанїѣ, како ѡже дѣѡтѡтворн ѡ неѣ. (л. 8) какоже ли н кѡнѣ снѣ ѡго бѡѡѡ, не тѡмѣ бѣ равнѣ н пѡбнѣ, нѣ адѡмѣ. всако бо рѡженїѣ, равно н пѡбнѣ. рѡднѡшѡмѣ ѣѣ. апѡлѣ же ѡѡ рѣѣ ³³ѡ лѣкаѡѡ бытн кѡнѡ*. не ѡко ѡ лѣкаѡѡѡ тѣлѣснѣ рѡжѣша се, нѣ ѡко зѡлѡѣ ѡ ѡноѡ наѡѡнѡшѣ. мнѡжнѣѡ бо ѣѡдо глѣт се, н ѡѣннѣ. н ѡтцѣ пакы ѡѡнѣтѣлѣ. елѡ же ннѡѡсѡмѣ ѡ помнрннѣ тѡѡрен, покѡза се сьдѣтелѣ сатана. ѡкоже вѣ ннже на павлїкїѡн главнзнѣ напнсѣ се, кѣ ннже прѣжѣ мѡла прѣпѡсѡлѡѡ. ннѡѡсѡмѣ ѡбо ѡ ннже вѣ мнрѣ тѡѡрен, мнрѡдрѣжѣѡ н гѡ тоѡ бѣ пѡстѡвн. нѣ елѡ мнѡѡ знаменѡтѣлѣно нмѣ, мнрѡдрѣжѣѡ бѣ, едннѡ же ѡ знаменѡннѣ

²⁶ —* Йн 10:30.

²⁷ Вм. едннѡ.

²⁸ —* Йн 14:9.

²⁹ —* Йн 16:15.

³⁰ —* Йн 10:37.

³¹ —* Бит 1:1.

³² —* 2 Кор 6:14–15.

³³ —* 1 Йн 3:12.

43н вса тѣ бнше н без него же ннштоже бѣ еже бѣ*, ѡкоже тѣже паки рече. какоже [апѡ] ль пауль глааше ѡко 44тѣ н вѣки сътвори штць*, (л. 9об.) ѡжасю се н ѡднелю н прѣнзлшном н въ ѡже по сн беззмѣн. ѡ како не стндет се глѡты архаггела мѡхана, ѡствѡ снѡ бѣжѡ. н сего быти вълоуѣнвшѡго се глѡ н улѡкое съдѣлавшѡго спсене. аще бо архаггел мѡхана създанн н рабъ ѡкоже н все небсные снаы како ѡствѡмъ снѡ н шцѡ еднносщны. рзвѣ аще н шцѡ зданна рекѡтъ н себѣ раба еже прѣднвно ѡ н ратно. нменѡет же 45вѡнкаго съвѣта аггел* нже ѡствѡмъ снѡ шрѣ гѣ нашъ ѡс хс. зане ѡкоже улѡкое слову пронзносное нсповѣдѡеть ѡже рѡжѡшаго его ѡма пѡвнженѡа, такѡ н съ възвѣщѡеть ѡченнкѡ, вѡнкын шцѡ своего съвѣтъ, шрѣуѣ въулѣненѡа таннштѡм н ѡульскыѡ заповѣды, н еже тѣ радн спсене вѣрѡушнмъ. тѣже н глааше ѡко 46ѡ себе не глѡ ннштоже*. н 47ѡнка ѡже аще слышѡ ѡ шцѡ, сѡа възвѣщѡу вѡ.* показавшѡ проче, ѡко рабъ ѡбо, мѡхана архаггел. вѡка же нже ѡствѡмъ снѡ въулѣнвын се. ѡрадншыѡ н ѡже архаггела мѡхана прнсѡвѡплена званѡа. еже ѡуоо, н еже хѡво. н мнмо теѡвѡта. шѡложенѡе же невещественѡе плѡты, н еанка меуателнѡаго послѣдованѡа. н нтнннѡаго ѡ дѡвы рѡженѡа ннзлѡжнтелнѡа. ѡ манѡхенскыѡ ереш тѣ насѡашѡ безмѡа. н ѡ нже прѣже тоѡе такѡвын ерешн. прочтн же ѡбо въ нмже на арѡннѡа тѡтлѡ, седмѡ главнзнѡ (л. 10) н снннн на ѡже сѡа прѣпснѡааетъ, н не недѡблѡствѡа шѡрешѡы върѡженѡа. смѡшно же, н еже ѡнѡты, нл, на сѡтананѡа, н недѡсто[нн]о словнѡ. нѡо, н прѣже дѡже ннзлѡжнт мѡнтѡельштѡм сего. глѡаше въулѣнвын се бѣ, 48внѡдѣ сѡтанѡ, ѡко мѡннѡ ѡ небсе спѡшѡ*. не ѡнѡтѣ наѡ ѡнѡмш се. нзлшно же, н еже прѣмо ѡвѣщѡты. къ семѡ же по възнесенѡа ѡ деснѡю сѣдѡланцн въплѡтнвшѡго се. нже на прѣстоу сѡтананѡвѡ. прѣпока за бо се, ѡко ннже ѡствѡмъ снѡ вѣ шнѡ, ннже прѡврѡднѡ. ннже прѣстоу нмѡ. ннже ѡ деснѡю когда шцѡ сѣдѡе—

10.49 Глѡ ѡпѡшѡе аггелн, слышавшѡе ѡко сѡтананѡа вѡвѣщѡ се шцѡвы нсплннтн нже на небсн мѡвѡтѡ н ѡ рѡда улѡвѡуьска. внѡвтн же вѡднѡ дѡщѡрн улѡкыѡ, н поетн тѣ себѣ въ женн. ѡко да сѡмена н на небѡ възнѡдѡтъ, на мѡвѡта штць своѡ. 50внѡвѡше бо рече снѡмѡе бѡжн дѡщѡрн улѡкыѡ, н ѡко дѡбрн сѡтъ, възѡе себѣ женн*. снн же бѡжн сн нменѡютъ, ѡко н тѣ ѡ него внѡшын. ѡ смѡшенѡа же н порѡднтн сполннѡ. нже сѡпрѡтнѡвѡ стѡтн сѡтананѡа, н шѡнѡнтѡы ѡствѡпленѡе его улѡѡ. сего же рѡзыѡрнвшѡ се, навестн тѣ потѡпѡ. рѡстанты сѡ ннмы всѡкѡ жнвѡтнѡ плѡтъ. едннѡго же ннѡа дѡщѡре нестежѡвшѡго не ѡвѡдѡвѡты ѡствѡпленѡе сѡтананѡловѡ, н прѣбытн ѡгѡжѡющѡ семѡ. еѡже сѡжненѡемъ сѡтананѡа ѡгѡжѡѡма, завѣщѡатн ѡже ѡ квѡвѡегѡ. (л. 10об.) н спѡтн сего едннѡго сѡ нннже въ немѡ~

11. Сѡа ѡбо шнѣ вѡеженѡа. глѡемъ же ѡ вѡднѡмъ смѡшеннѡа н дѡвѡтѡвореннѡа ѡпѡшѡын аггелѡ. еанка же ѡбо внѡшыѡе ѡ сѡтананѡлевѡ вѡднѡмъ къ еуѡвѡ смѡшеннѡа н ѡедѡрѡженнѡа рѡкохѡ. снѡы же ѡбо възмѡшын женн, нменѡѡа пѡсаннѡе внѡкы снѡѡшѡы, нже нменѡѡа се бѣ за бѡпѡдрѡтелнѡе еѡ жнтѡе н жнтѡелѡвѡа непѡвнннѡе. дѡщѡрн улѡкын же ѡ рѡда кѡнѡѡа, н

43 —* Йн 1:3.

44 —* Евр 1:2.

45 —* Ис 9:6 (по Септ.).

46 —* Йн 14:10.

47 —* Йн 15:15.

48 —* Лк 10:18.

49 {27.13}

50 —* Бит 6:2.

Ѡ Ѡже Ѡ нн нсходещее. потѡ Ѡже ѡбо не наведе сатанана, нь бѣ потѡпнвшым се. егоже н нѡе познаваше же н покланнаше. н Ѡ негоже кѡвчегѡ строеніе повелѣ се. съ же бѣ ветхаго завѣта законоположннкъ. а ѡко бѣ ѡбо съ понстннѣ самон, прѣпоказа се явлено въ нмже на паулїкїанѣ тїтлѣ, въ главнзнѣ явѣ ѡко въ ннже напїса се. ѡко бл҃гаго бѣ сѣть н ветхое законоположенїе, н нже въ не прѡсїавшен. н еше же н въ нже по сн тѣ главнзнѣ:~

12.⁵¹ Гл҃ю бо мѡѡсѣ прѣблстнвшѣ Ѡ сатанана нтн въ егѹпть паки. н прѣблстнты людн жндѡвѣскыѣ, н нзвестн тѣ, сътворнвшѣ знаменїа н ѹдѣса дѣнствѡ сатананлеѣ. н възнты на горѣ сїнанскю. н прнѣты (!) законъ повѹнвшым се Ѡ сатанана. н погѡбытн его радн тмн бесѹсальнїе. н свѣдѣтельствѡваты ѡ сѣ апѡла гл҃ющѣ ⁵²грѣ не ѡвѣдѣ развѣ законѡ*. н паки ⁵³прншѣшы заповѣды грѣ ожнѡе*. нь ѡ прѣмѡдрьщн (л. 11) злоѡе поѹто еже по сн злонравнѣ побдрьжасте. пншет же ѡбо абїе. ѡко ⁵⁴законъ сѣть н заповѣ сѣта н прѡвѣна н бл҃га*. аще лн же по апѡловѣ свѣдѣтелствѣ законъ сѣть н заповѣ сѣта н прѡвѣна н бл҃га, не ѡбо нечнстаго н непраѡвнаго н лѡкаваго сатанн бѡдѣтъ ѡже сїа законоположенїа н повелѣнїа. ⁵⁵гннаа же ѡбо дрѣѡа, гнналѣ іе плѡ. дѡбрїн же, ѡсѡко дѡбрааго* ѡкоже н гѣ нзыѡвн. а ѡко да явлена апѡлова покажет се реченїа, ѡннман. не творнтелень грѣха рече законъ. нь познавателень его. ѡко показѡющѣ сего н повелѣѡющѣ бѣжатн того ѡко тлѣтворна. не оѹ прочее давшѣ се напнсанномѣ законѣ семѣ, ѡзбраннѡщомѣ емѣ аще н дѣнствѡдаше, нь не такѡ гѡнтелень н бѣгателень ѹломѣ знаашѣ. какоже прншѣшы заповѣды грѣ ожнѡе, слышн. прѣже ѡбо законнїе заповѣды немощнѣ бѣше н ѡко мрѣтьѡѡ. не мѡгын толнокѡе хѡдѡтанствѡваты ѡсѡженїе сѣгрѣшающн еанко хѡдѡтанствѡваты по законѣ, н сего радн не бѣше сѣѡѡ рѡтѡщы. егда же законъ дѣ се ѹловѣкѡ, нже грѣха ѡбннствн н рѡтннкѣ. тогда напѡче ѡздѡвнже н ѡкоже ожнѡе съ. снрѣѡѡ сѣѡнѣ дѣхнѣ н ненствѡнѣ ѡзѡѡсн се на прнемшее законнїе заповѣды. а ѡко мѡѡсн не прѡблстн Ѡ сатанннѣ нже сн бѣ посла его. н тѣ іемѣ дѣ законъ (л. 11об.) н не погѡѡѡ, нь наставн тѣ многыѣ ѡнн тмн, ѡѡрещешы въ нмже на паулїкїанн тїтлѣ. ѡкоже н въ енже прѣже сеіе главнзнѣ ѡспрнхѡ:~

13.⁵⁶ Гл҃ю сѣтыѣнѣ єдннѣ [бытн] тькмо нже ѡ мѡѡшен н лѡцѣ рѡдѡсловнвшынѣ сѣ коже прѣрече се. н шестѣ н десетѣ прѡрокѣ. н апѡлн н мѡченнкы. еанцн заеже не поклоннтн ндѡлѡѡ заклаше. сѣщенноѡѹчєаннкы же н ѡце кѡпнѡ всѣ ѡмѣтаютѣ, ѡко ндѡлѡсѡлжнтеле за нконное поклоненїе. н бл҃гѡѹстнѡвыѣ ѡбо цѣре ѡтѡжѡютѣ жѣрѡѡїа хрїстїаньскаго. єдннїе же нарнчєтѣ правослѡвнн н ѡѡрнн, нконоѡорце. н напѡче же копроннма. бесѹсѡствѡют же н ѹстннїе нконн. ⁵⁷ндѡлѡн ієзнкѣ гл҃юще, сребро н златѡ дѣѡла рѡкѣ ѹлѡкынѣ*. не рѡзѡмѣѡѹще ѡко нно ндѡлѣ н нно нкона. н ѡко ндѡломѣ ѡбо прѣѡѡѡѡрѡзнѡѣ несѣставна н лѡжна. ѡгы ѡ похѡлаѡахѣ сѡѡѣ несѡщее ѡгы нь бѣсы лѡжнѣ прнѡѡѡѡрѡщынѣ бѡжѡѡѡ. а нже ѡ нѡ нконѣ прѣѡѡѡѡрѡзнѡѣ понстннѣ сѡща н нстннствѡѡщѣ еже нарнчѡѡт се. ѡнн ѡ ндѡлѡн скѡрѡннн. сѣе же сѣтынѣ нконн. прѡстрѡннѡнншее же, ѡ сѣтынѣ нконѣ рече се, въ нмже на нконоѡорце тїтлѣ:~

⁵¹ {27.14}

⁵² -* Рим 7:7.

⁵³ -* Рим 7:9.

⁵⁴ -* Рим 7:12.

⁵⁵ -* Мт 7:17–18.

⁵⁶ {27.15}

⁵⁷ -* Пс 115(113Б):4 (113:12 по Септ.).

неволе ѿ крѣтнїе слы, и скакаты бесчнннѣ яко да бѣснвемо ѿ ѿвнт се, и яко да мѣует се. нбо скаканїа и развращенїа тѣла бѣснвемын и тресенїа, знаменїа⁶³ свѣт мѣченїа бѣсѡвѡ. скарають его яко врага и бѣжетъ яко гоннтеля:~

18.⁶⁴ **Ѥ**же 8во ѿ на крѣщенїе ѿвнѡ глѡуть, яко вѡдою бываемо. а еже ѿ нѣ хѡво дѡхомъ якоже тѣ мннт се свѣршаемо. тѣ же и прнходещаго тѣ, покрѣщаютъ прѣвѣе 8во ѡлѡчаченем8 врѣме, въ исповѣданїе и оушченїе, и честїе молнтвы, таже главѣ его еже ѿ ѿв еѡлїе прнложнвшѣ, неже ѿ нѣ дѡхъ стын прнзнвאותе, и вѣе нашъ прнпѣвאותе. по сн[це]вѡ же крѣщенїн врѣме пакы прнлагають къ вѡпасѣншом* възѡженї8 и прѣбыванї8 въздѣржнѣншем8 и чнстѣншон молнтвѣ. та же свѣдѣтельствѡ нстѣзѡють, аще сѡхранн въса. аще тыщаланѣ пѡвнза се. и свѣдѣтельствнещѣ мѡжемъ кѡпно и женѡ, ѡвѡдетъ на словнмое свѣршенїе. и поставлше окаянаго къ вѡстокѡ, прнлагають⁶⁵ сквернннн его главѣ пакы еѡлїе, [сѡ] възлагають то[м8] и вѡбѣмлюще [мрѣскимн своннн] рѡкмы прнлѡчнвшѣн се мѡже еже и женн, непрѣпѡбнвю прнпѣвאותѣ сѡжѡв, сїа же їе блѡдарствнаа (!) пѣ. яко сѡхранн[тн] прнетѡе нечѣстїе. и такѡ творетъ и свѣршають, паѡе же сконѡчаваютъ и потапанѡ глѡбннѣ и расѡтѣнї8 достоннаго. (л. 14)⁶⁶ аще же 8во вѡдою тѣкмо сѡтворнло се въ крѣщенїе, еже 8 на, блнло въ такѡ ѿвнѡ наше крѣщенїе. елмаже не вѡдою тѣкмо нѣ и стыннмъ дѡхомъ свѣршлет се якоже гѣ наѡчн рекѣ,⁶⁷ аще не кто роднт се вѡдою и дѡхѡ, не вѡнндетъ въ цѣрѡво бѣжїе*, въсѡе прнскакають. рече же и въ нмже на паѡлїкїанн тїтлѣ о стѣ крѣщенїн вѡпасѣншее. и пончн тамо еѣ же [о] сѡмъ главнзны. нѣ наше крѣщенїе по реченом8 ѿ гѡ вѡдою 8во [бываѣ] [н] дѡхомъ стыннмъ. а еже ѿ нѣ, ѡкѡдѡ прѣдѡ се. да покажетъ въ которѣн ѿ прнетнхъ тѣ седмын кннгѣ, вѡ семь напнсано їе. нзоста же 8во яко ѿ бѣсѡв се наѡчннѡтн тѣ, яко да вѡнажет се нстнннаго и бѣвнаго крѣщенїа:~

19.⁶⁸ **Б**есчествнютъ танное и страшное сѣнодѣнствїе. и вѡчнаго тѣла и крѣве стѡе прнчещенїе. жрѣтѡв жнѡчншннмъ въ цѣркѡвѣ бѣсѡвѡ сїе нарнцающе. в мрѣскын 8стѣн. в кѡзнка мрѣчаншаго. и прѣбавлнютъ свѣдѣтелѡ прѡрока нсѡлѡ глѡуща. ⁶⁹нже готовещѣн чѣстн трапѣзѡ, и нсплнннющѣн бѣсѡ сѡжженїе*. неразѡмѣюще вѣсннющѣн [се], яко къ нѡвѡлѡсѡжнтелемъ їе слово. танн88 же прѣ мамы речѣр8, хѣ прѣдѡ рекѣ,⁷⁰ се творнтѣ въ мое въспомннанїе*. якоже еѡлнстѣ 8четъ. рече же и въ нмже на паѡлїкїанн тїтлѣ, в бѣвнѡмъ сѡмъ прнчещенїн. и пончн тамо о сѡмъ. ѡковѡ же внѣ и се. хлѣбѣ 8во прнѡпщѣнїа нменѡють, (л. 14об.) молнтѡв вѣе нашѣ. ⁷¹хлѣбѣ бо рече насѡщѣствннн*. чашѡ же прнѡпщѣнїа пѡбнѣ, глѣмын въ еѡлїн завѣ. ⁷²сїа бо рече чаша новын завѣтѣ*. танн88 же речѣр8, вѡбн сн въспрнѣтїе. аще лн же кто въспрнѡвѣдетъ, и како вѣе нашѣ яко тѣлаѡ вѡчнѡ лѡмнт се и

⁶³ знаменїе попр. от препсвача на знаменїа.

⁶⁴ {27.20}

⁶⁵ прнлагаха попр. от преписвача на прнлагають.

⁶⁶ {27.21}

⁶⁷ -* Йн 3:5.

⁶⁸ {27.22}

⁶⁹ -* Ис 65:11.

⁷⁰ -* Лк 22:19.

⁷¹ -* Мт 6:11.

⁷² -* Лк 22:20.

раздѣлѣет се. ⁷³какоже ли и еже нѣна прослави се снѣ члѣки и прочаа*. яко кровь спсова о на нзлаа се, не вѣдѣты исповѣдуютъ~

20.⁷⁴ Глѣю яко въ всѣхъ сценныхъ храмѣхъ жнты вѣсовѣ. прнавующиыи се тѣ по вмѣреніи когождо чина и слыи. сатанѣ же бо древле ѡлвчннн себѣ многословнмыи въ іеросолнмѣхъ храѣ. по многоже разореніи, 8[свонти] нже въ црѣтвющнмъ снмъ градоеѡ, прѣввзвншеніи и прѣнзециніи прѣмвдростн бжїе домѣ. не бо вншннн рекоше въ рвкотвореннхъ храмѣхъ жнветъ, нѣбо нмѣе вселеніе. та же бо ⁷⁵домѣ мон рече бѣ до молнтвн наречет се*. и пакы глааше хс ⁷⁶не творнте домѣ шца моего, домѣ кѣпльннн*, о рвкотвореномъ храмѣ іервсалнмскѡ се глѣ. аще ли же нже въ іервсалнмѣхъ храмѣ, домѣ бжїн іе, много паче множае, нже въ црѣтвющннмъ ѡ градѡ. и просто рещы, всн нже по мѣсто всѣхъ осценннн бѡвн, и бѡматерн и стыннмъ всѣхъ храмн, бжтвнн бо сѣть и остыанца. и вѣсовѣ прогоненїа. ндеже бо жнветъ бжвнаа блгодѣ (л. 15) ѡнвдѣ нзбгна се всакѣ дѣхъ лѣкавѣ и всако вѣсовское дѣнствѡ~

21.⁷⁷ Единнѣ именовють молнтвѣ, еюже ѡ гѣ прѣданннѣ въ евлннѣ, снрѣчѣ уче нашѣ и прочаа. и сею едннною молет се, седмнцн бо днѣмъ, петнцн же въ ношы. еанкацн же на молнтвѣхъ стаютъ, глѣть молнтвѣхъ сѣв. швы бо десетнцн, съ колѣнопрѣклоненїемъ. снн же пѣ н[а де] сетнцы. снн же множае нан мнѣше. дрѣгыѣ же все молнтвн, бесцествуютъ. бледословїа ⁷⁸тыѣ нарнущѣ, и езнѣкыѣ чѣстн. нже въ евлннѣ речено е лихогланїе, на сїа прѣводѣще. не развмѣюще, яко лихословіе вѣ, евлнское савво, не еже просто многословїе. н еже ѡ нже не прнкаднннн прошенїе. гѣ же прѣдѣ аплдомѣ еюже уче нашѣ молнтвѣхъ, корень молнтвѣхъ, и шбразь. не сею едннною молнтвѣхъ опрѣдѣлѣвае, н яко да прнемлюще ѡ сеи зрокы, могуть творнты и дрѣгыѣ възростающн и множещн вѣрѣ. елма и нн же постнты тѣ въ начѣлѣ повелѣ. нн же попѣстн жестоко воднтн по толнкѣ, до еанкѣ по нже на нѣбса възнесенїи его и дарувѣ встроенїи. тѣже и глааше. ⁷⁹не могуть сншве невѣстннка плакатн (!), дондеже съ ннмы іе женн, прнндѣт же днїе егда възмѣ се ѡ нн и тогда постѣт се*~

22.⁸⁰ Глааше же ерешн н начѣлннкѣ напнсанѣ бытн въ евлнѣхъ н гласѣ глѣю глѣюшомѣ. (л. 15об.) почитанте вѣсн, не яко да ползветѣ ѡ нн. н яко да не врѣдетѣ вѣ. и сказѣ такнвыи глѣ, прїлаааше. яко трѣбѣ іе почитаты вселенїе рвкотвореннмъ храмѡ[во]мѣ вѣсн. и покланнющѣ тѣ яко да не прогнѣвающем се растлѣ и погвѣть нетворецнн се. велнкѣ нмѣщннн еже врѣждатн и неповѣднмѣ снлѣ. къ нен же, ннже хѣ ѡдовлѣаты, ннже съ ннмъ дѣхъ стын. здеже, шцѣ шеднтн н н еше. и не ѡїеты крѣпѡтн н, нъ попѣстнты тѣ господнначѣлїе всего мнра, до скончанїа. нбо н снѣ въ начѣлѣ въ мнрѣ послаема прснты бо коньное раздршенїе тѣ, не прнетн же се, за блгостнню шчѣ. елма же и блѣженїе сїе, ѡ ерешн масалїанскыѣ начнше, понцн въ ннже на шнѣ тїтлѣ, петѣ главнзнѣ, и еже по нен шсмѣ. и шбрещѣшы въ онѣ шблвчнннѣ беспрѣрѣкатѣана. рече же и повышшѣе о сн,

⁷³ -* Йн 13:31.

⁷⁴ {27.23}

⁷⁵ -* Мт 21:13.

⁷⁶ -* Йн 2:16.

⁷⁷ {27.24}

⁷⁸ Мт 6:7.

⁷⁹ -* Мт 9:15.

⁸⁰ {27.25}

скончавашен се. даже [бо] до мала проходеще проунтающен, н къ безымѣстѣа хвалѣнѣмь, абѣе не лѣнещѣ. н ѿкоже плаваюшен. метежа н потъмненѣа испльненн бывше, поврѣгътъ абѣе добрѣвѣѣ ѿже ѿ сн съунненѣа. н скоретѣ н ѿвратѣ се, многое безвѣрѣменство н простотѣ раснпѣюще на. ѿко да не мним се прнтвераты ѿвѣтославѣе н поквшатѣ нзвѣгаты егоже всѣхъ трѣда, мала гланѣа ѿ негоже ѿ маѣеа еѿлѣа на внѣ бѣсова[нѣа] нстльковавше, ѿко да не глаю развратнше, покажемъ ѿ вскв[са] делав, н ѿ стрѣе нстчуннкъ, н ѿ краѣа поставъ, н ѿ ноктен льва. не нанесем же развращенѣнмь смь сказанѣнмь вблнченѣа, самовблнчнмь свшемъ. ннже св протн[во]рѣчно н прѣвославно еже по сн слову. нь тькмо показателно развращенаго сн тлькованѣа ѿ вспрнемшнмь се тѣ кннгъ:~

31.⁹¹ Внѣлеемь нменѣють съборнше свое. въ ннже бо роднтѣ хѣа, снрѣчь слова бжѣа проповѣдавшаго вѣрѣ нстннѣ. нрода же разымѣють, еюже ѿ на цркъвѣ. поквшающѣе се вьытн егоже ѿ нн роднвшаго се слава нстннѣ. н вльсвн ѿбо пакы нарнчють самѣ себе. се тькмо еднннстннствѣюще. чародѣе бо свѣ понстннѣ (л. 19) н вбавннчн н гвентеле н нечѣстнвы. иервсалн же пакы нменѣють, цркъвѣ нашѣ. свѣздѣ же, мвѣсеовъ законъ. ѿ негоже наставнтѣ даже до еже ѿ на вѣры. та же ѿ архѣереи гн ѿ ннн кнжннкъ н сунтелеи, навнкнѣты нмь. ѿко хс въ явленѣи раждет се внѣлеемѣ. ѿ на же ѿбо вь[ва]тн прѣвнмь сунтелемъ н:~

32.⁹² Баснствѣють се рахннлѣ бьватн нѣкоторѣхъ женѣ вдовнцѣ. двѣ дьщери нмѣщѣ, младостнн вдещннѣ възрастѣ. егда же мѣжьскын поль мааденьце прнвожааше нрѣ, непѣщнющѣ уѣстнтые н дарѣ сподоблатѣ ѿ него, прѣвбра[знтѣ] сѣе въ мѣжьска. н прнвестн ѿко сны. елма же н снн нннмь мааденьце съзаклашѣ. дрѣгнмь ѿбо матеремъ, плакаты проств, ⁹³рахнлѣ (!) же, невѣшнѣ*. занеже потѣщавшн прѣхытнты, прѣхыщрена вь паучѣ. н дьщере сама, всѣе погѣбы. прѣвбрацнюще же слову рекоше, рахннлѣ ѿбо бытн небснааго вца. чѣда же его, дшѣ адамовѣ н дшѣ хѣвѣ, нмже вненѣе бывше ѿ нрѣда ѿвѣ ѿко мнродрѣжца, плакаты невѣшнѣ вца, сн радн вбненѣа:~

33.⁹⁴ ⁹⁵Самъ же рече тѣ гѣ, нмѣше одѣанѣе свое ѿ власовѣ велевдѣ. н поѣсь ѣсмѣанъ ѿ чрѣслѣ своемъ. пнца же его бѣше акрѣды н мѣ днвнн*. снн же ѿбо, еѿлѣстн глн. да сьмотрн се ѿбо, н что глають ѿ сн, безымннн н вѣснющен се н нстѣпльшен. (л. 19 об.) власн ѿбо велевѣе рекоше, заповѣды мвѣсенскаго закона. н сего не нечнста бытн по велевдѣ. ѿко месонаденѣе. н бракъ. н клетвѣ. н жрѣтвн н вѣнства многа таквваа, послвшннкѣ заповѣднюща. поѣсь же кожнѣ глають, сщенное еѿлѣе. ѿко на швчннѣ кожѣ напнсано. н пакы акрѣды ѿбо, мвѣсенскаго закона завѣщанѣа. ѿко не сдѣцаа правѣ, ннже расѣжаацаа лѣчѣе. мѣ же ѿбо днвы бжѣвно еѿлѣе. мѣ ѿбо являемо преемлющнмь то. ⁹⁶коль сдѣкаа ѿбо рече грѣннн моемъ словеса твоѣа*. днвѣе же, непремающнмь радн горестн еже ѿ немь ⁹⁷тѣсннѣ вратѣ, н прнскрѣбнаго пѣты*, прѣднтѣчь по посрѣдѣ бытн, н ветхаго закона н новаго. н прнчѣстнтѣ вбонмь, швомѣ ѿбо прѣвѣе, семѣ же, послѣѣе:~

⁹¹ {27.34}

⁹² {27.35}

⁹³ * Срв. Мт 2:18 по Йер 31:15.

⁹⁴ {27.36}

⁹⁵ * Мт 3:4.

⁹⁶ * Пс 119(118):103.

⁹⁷ * Срв. Мт 7:14.

34.⁹⁸ Ф^арнсеѣ н садд^аскеѣ пр^их^од^ещ^еѣ къ ^тѡ кр^ыщеніѣ⁹⁹ нар^уч^ытъ ѣже ѡ н^а в^ѣр^ніѣ. ѡ бест^вд^ѣ. та же н ѡкар^ающе н^а, нмен^ютъ н същ^ед^ѣѣ ех^ыд^нова. снр^ѣч^ѣ съмена зм^ѣва. съ затвор^ншаго се, ѡкоже пр^ѣѣавлено б^ы еч^ѣв^ѣ. н пов^уаваютъ не гн^ѣшат^ѣ ѡко ѡ кр^ѣт^н[т^е]а^н ^тѡ с^ѣ нменовавш^ын с^ѣ:~

35.¹⁰⁰ Сапогы же х^ѡв^ы г^лю^т ѡказаніа знаменіѡмь. ѡже показа ѡченн^кѡ н наро^домь. ѡже не мощн понест^н ^тѡ ѡко [не] възмаг^аю[щ^ѣ] въсако показаты таа^ѣ н того. лопаты же х^ѡв^ѣс еч^ѣльское слово. ѡко ѡплюн^ѣвшее се ѡст^н его. (л. 20) г^ымно ѡво, хр^іст^іанн. ѡко д^рѣг^ы н д^рѣг^ын, ѡв^ѣ ѡво, прав^ослав^нн быт^н. ѡв^ѣ же, с^впрот^нв^нѣ ннослав^нн. пш^еннц^ѣ же сво^ю ѣ в^ѣр^ѣ, ѡко ч^нст^ѣ же н п^нтател^н. п^лѣв^ы же. п^лѣв^ы же е^юже ѡ н^а, в[ѣр^ѣ ѡ] ко непот^рѣв^нн н ѡг^ню^достон^н¹⁰¹. котор^ін бл^гоу^чст^нв^ѣ сл^ѣ, таковы^н пр^ѣт^рп^ѣнт^ѣ х^влені^н. ѣже къ без^мѣст^іѡмь с^н н мо^а д^ѣш^а, н ч^ѣв^ѣства мо^а с^нв^ѣда^ютъ се по пр^ѣрок^ѣ¹⁰². н хо^щѣ слов^ѡ пр^ѣѣщ^ы, н неп^ро^нз^ыт^н въ д^алее. нн же с^вѣт^ѣ н пам^ет^н д^аты, ѡже т^ѣмь н мощн д^остон^наа. да пон^ѣж^ѣ же мало н ещ^ѣ, н да по^жѣ да^{же} д^о н^ѣч^ѣсого, ѣз^нков^рѣд^ѣе не пр^ѣх^од^нмы^н слов^ѣс^ѣ с^н н в^ѣсн^ѣмы^н н ск^вр^ѣн^н:~

36.¹⁰³ ¹⁰⁴Гор^ѣ в^нсок^ѣ г^лю^т второе н^ѣбо. на нюже х^ѣ възв^ѣст^нт^ѣ ѡ д^ѣвола, н в^нд^ѣты въса ц^рт^вѣа м^нра*. н рекоше, ѡко н^нкакоже б^ы ѡво д^ѣвола възв^ѣст^н на н^е, а[щ^ѣ] не т^ворені^ѣ сво^ѣ с^ѣ в^ѣд^ѣл^ѣ б^ы. нн бо ѡже ѣм^ѣ пр^ѣд^аты въса ц^рт^вѣа рек^лъ б^ы, ащ^ѣ не н с^н в^ставл^ѣн б^ы г^осп^одо^нач^ѣл^ѣ. ѡко ѡ него б^ывш^ѣм^ѣ ѡкоже пр^ѣска^за с^ѣ:~¹⁰⁵ н остав^лъ р^{ече} т^ѣ на зар^ѣт^ѣ, пр^нш^ѣ ж^нв^ѣше въ ка^пер^нам^ѣ*. на зар^ѣт^ѣ ѡво н^а пр^ннмен^ютъ, ка^пер^нам^ѣ же се^бе. н н^на ж^нты ѡ н^н г^лю^т х^ѣ. в^ставл^ѣша на^ѣ с^нм^нщ^ѣ:~

37.¹⁰⁶ бл^жен^ые въсе о ед^нн^ѣ т^ѣк^мо ѣже по н^н в^ѣр^нн, снр^ѣч^ѣ б^ѡм^ѣл^ѣ р^ец^н х^ѣ ѡт^вр^ѣж^аю. таковы^н бо т^ѣ быт^н, ¹⁰⁷н^нщ^ын д^ѣх^омь. н п^ла^чщ^ын (л. 20об.) н а^лч^ѣщ^ын н же^жщ^ын пр^ач^ѣд^ѣ, н пр^оч^ѣаа*. с^н же нар^ещ^н н ¹⁰⁸соль зем^лн, н с^вѣт^ѣ м^нр^ѣ*. н е^лнка о а^пол^ѣ х^ѣ р^{ече}:~¹⁰⁹ ѡта р^ѣ ед^нна н^н ч^ѣр^ѣта, не пр^ѣнд^ѣ ѡ закона, д^онд^ѣже ѡво въса б^ѣд^ѣтъ*. ѡт^ѣ ѡво дес^ѣтослові^ѣ закона р^{аз}в^ѣм^ѣюще. ч^ѣр^ѣт^ѣ же пак^ы то^жѣ, нбо ч^ѣр^ѣт^ѣ ащ^ѣ к^то пр^ѣко ле^жещ^ѣ ѡ нсправ^нтъ, ѡт^ѣ с^ѣт^вор^нтъ. та же, т^ѣк^ѣѡ ѡко не м^нм^онд^ѣт дес^ѣтослові^ѣ закона. н^ѣ пр^ѣб^ыва^ѣтъ х^ран^нмо ѡ евр^ѣн д^онд^ѣже пр^ѣнд^ѣтъ н^ѣбо н зем^ла. ¹¹⁰не пр^нд^ѣ бо р^{ече} р^{аз}зор^нты закон^ѣ м^ѡѣ^ѣс^ѣв^ѣ, н^ѣ нсп^лн^нты* н^ѣбо нс^ѣтъ^ѣщ^ѣн^нше с^ѣ д^ѣр^ѣв^ѣ ѡ с^ѣж^нв^ѣж^нн а^гг^ѣл^ѣ. н нав^рѣш^нты ч^ннн ѡп^лщ^ын с^нл^ѣ:~

⁹⁸ {27.37}

⁹⁹ Срв. Мт 3:17.

¹⁰⁰ {27.38}

¹⁰¹ Срв. Мт 3:12.

¹⁰² Срв. Йер 4:19.

¹⁰³ {27.39}

¹⁰⁴ -* Срв. Мт 4:8.

¹⁰⁵ {27.40}. -* Срв. Мт 4:13.

¹⁰⁶ {27.41*}

¹⁰⁷ -* Срв. Мт 5:3–11.

¹⁰⁸ -* Мт 5:13–14.

¹⁰⁹ {27.42}. -* Мт 5:18.

¹¹⁰ -* Мт 5:17.

38.¹¹¹ Аще не нзвѣдетъ правда ваша рече, множае кннжннкѣ н фдрѣссен, не вьндете въ црѣтво небсно*. кннжннкы же н фдрѣссее нѣ нарнцѣю. ꙗко грамматнѣкое наказаніе вучещыи н велехвалещи се о немь. нзвѣтъчѣствовати же нѣ правдѣ н глѣють, вьнегда вчнты нстнннѣншее. н проходнты жнтїе, впаснѣншее н чнстѣнше. ѿвращающыи се месояденїа н срѣа н ѣнца н бра[ка] н такввын:~

39.¹¹² Бѣдн [рѣ] вѣщавае се свпърнн[кв] своємв*. свпърннка члкомѣ глѣюще дїавола. н вмоврѣно тльквюще ꙗко дльжно іе блгоразвмствовати емв н вгаждати поклоненїемь, ꙗкоже повнше прѣдахѣ. ꙗко да не запевь (л. 21) [нн]зложнть непокарающыи се, прѣдѣ сѣдїи н бѣ въ днѣ сѣнын словѣ ѿдвающыи запетїа:~

40.¹¹³ [Ѧ]лма во еже ¹¹⁴всака нже аще кто ѿпвстнть женѣ свою, кромѣ слова свбавженїа*, н ꙗже по сїи проуда рече сїа. емвже [еже] не сьпрезатїи женѣ велѣнїѣ, сїи сьпротнвѣлет се рекоше. недовѣдома всѣ бытїи сїа н неказана, н едннѣ знаема нмже плть ѿложнвшынмь. стврѣжающе же велѣнїе безвбрачїа, прннашаю гнїе словѣ реченное. ¹¹⁵ꙗко на вскрьсенїе, нн же женет се, ннже ѿженѣвают се*. развмѣюще неразвмнѣ вскрьсенїе, покаанїе н ечлское жнтїе:~

41.¹¹⁶ Нн же въ іеросолнма закнннн се рече, ꙗко грѣ іе црѣ велнкаго*. велнкаго црѣ ннѣа глѣюще дїавола ꙗко мнрѣдрѣжца. мнлостнвѣ намѣ да бѣдетъ гѣ, внѣ хвѣнїа повѣдѣющынмь:~

42.¹¹⁷ Слышнть рече, ꙗко речено бѣ дрєвнынмь, око въ мѣсто ѿка н збѣ въ мѣсто збѣа*. ѿчн вбо рекоше вѣа закона, мвчсєнскын н ечлскын. збѣн же вѣа пѣта пространныи н тѣснїи. хѣ прншѣша даты законѣ въ мѣсто закона. ечлскын въ мѣсто мвчсєнскаго. н пѣтъ въ мѣсто пѣта. тѣснын въ мѣсто пространныаго. в пространныѣншаго неразвмїа нєнѣ[ка]заннын:~

43.¹¹⁸ Тын же егда молншїи рече, вьндн въ клѣть свою*. клѣть вбо глѣю, вмѣ. н ѿ сего глѣ пѣвнзаемы, повчаваютъ не молнтїи ннкм*же ѿ сїи въ црѣкѣ та же н ꙗвѣ слышеще пррѣка давнда повѣлавающа (л. 21об.) въ црѣкѣ блгословнть глѣ:~

44.¹¹⁹ Вьзрыте рече на птнцѣ небсныє ꙗко не сѣють ннже жнють* н проуда. птнцѣ небсныє, нже на стлпѣ постещее се ннокы развмѣють. нмже празно прѣпровождѣющыи жнтїе, пнтатїи вьсѣе ѿ небснаго вѣа. крїнн же селнїе нарнцѣють самѣ себе, ꙗко вѣлїи въ чнстѣтѣ дѣше. н мчрѣднхателнн въ двѣрѣдѣтелѣ. ѿ ннже нн едннѣмь мощно дѣатїи солѣмвнн. прѣоскрьченѣ нмѣщѣ дѣшеодѣанїе:~

¹¹¹ {27.43}. -* Мт 5:20.

¹¹² {27.44}. -* Мт 5:25.

¹¹³ {27.45}

¹¹⁴ -* Мт 5:32.

¹¹⁵ -* Мт 22:30.

¹¹⁶ {27.46}. -* Мт 5:35.

¹¹⁷ {27.47}. -* Мт 5:38.

¹¹⁸ {27.48}. -* Мт 6:6.

¹¹⁹ {27.49}. -* Мт 6:26.

45.¹²⁰ Не дадыте рече стое ѱѡ̄. ннже помѣтанте енсеріа ваша прѣ свннїамы*. стое 8во глѡуть еюже по тѣ простѣвшы8 вѣр8. енсеріа же таннѣншаа много съврѣшытеанѣншаа велѣнїа прѣльстн своее. ѱн же н свннїе в прѣнзлншнїе скорнзны, нже по нѣ бл҃гоуѣстнвын. ѣко ндѣвослѣжнтеле. трепещ бо рещн др8гое тѣ врѣдословіе. та же прилагають ѣко прнходещаго тѣ прнемлю ѣко ѱа н свннї8. н прѣвѣе 8во, оушцають постомъ н молнтвомъ. та же, крѣцають ѣкоже бо прѣпрѣдѣхѡ̄. потѡ̄ же, просвѣщаем8 нмн же [помал8] попрѣ спѣванмы же н всхоженмы, вѣвѣравають тнхѡ стое енсерїа:~

46.¹²¹ Вннманте рече ѡ̄ лжепрѣрокъ*. лжепрѣроки же глѡуть. в безмѣстїа, велнкааго вь догматѡ̄ васнїа свѣзд8 бѣвсловіа грнгорїа. златаго кзнкѡ̄ іѡ̄, ѣко ѡ̄ себе догматнсовавшн. малѣ8 же 8во др8гаа н беззмїа ѣже громомъ н малнїамъ н попаленїмъ н пропадемъ н всакнмъ томленїмъ достоннаа. (л. 22) ѣже на стые сіе множаншее ѡ̄ ннн нзносеть:~

47.¹²² Мѡшн рече рекѣт мн вь днѣ внн. гн гн. не твонмъ лн нменемъ прѣроуѣствовахѡ̄. н твонмъ нменемъ вѣсн нзыгнахѡ̄, н тогда нсповѣ тѣ, ѣко ннкогда же свѣдѣ вѣ ѡ̄стѣпнте н ѡ̄лѣутѣ ѡ̄ мене, дѣлающн безаконїе*. сіе же глѣ еѣльскыє тлькѡщнє, рекоше сіе бытн нже 8 нѣ стые іерархы, н вѣтвнїе щє еанцн прѣроуѣскаго да расподобыше. н вѣсн нзыгнаше. н нна прѣмногаа ѣдодѣнствоваше. вьсѣмъ же 8во сь жнвѣщнмъ тѣ вѣсовѡ̄ ѣдодѣнствоваты, вь днвлєнїе нераззмнѣншынмъ. та же, н вѣсѣ не нзыганаетъ вѣсн. сіе же 8во самаа нстнна рече хс. вѣснѣншын ѱе,¹²³ ѣдѣ аспнѣ пѡ̄ стнамы твонмы*:~

48.¹²⁴ Мѡжа 8во мѣдра нменють самѣ себе. сьздавшаго храмнн8 на каменн молнтвн, вѣе нѣ. мѡжа же бѣнѣ нарнчѣть нѣ. сьздавшнн храмнн8 на пѣсцѣ*, нннн молнтвѣ. многнн 8во, немощнн же н нераззмннн. ѣкоже нераззмнннмъ снмъ мнн сє:~

49.¹²⁵ н прншь ѣдннн кнжннкѣ рече глѣ ем8. оучнтєлю послѣствю тѣвѣ ндеже аще пондешы. н глѣть кмѣ іс. [анснє ѣзкнны нмѣ н птнцє нѣснныє гнѣзда.] анснє гнѣзда нмѣть, н птѣцє¹²⁶ нѣснныє вьселншы. снѣ же ѣлѣкнн не нмѣ гдѣ главы прѣклоннты*. кнжннка 8во глѡуть вьсакого любомѣдрѣца. н завѣщавлю др8гѣ др8гѣ нн прнематы любомѣдрѣцє вь 8ченнкы. по пѡ̄дрѣжанїѣ ѣкоже (л. 22об.) рече хѡ̄в8 не прнемшом8 кнжннкѣ. анснє же 8во развѣмѡ̄ нже вь тѣсно вь мѣстнн хрѣзннцѣ затворенїе постннкы. [ѣкоже вь гнѣзда.] птнцє же нѣснныє стѣпннкы ѣкоже повнше рече сє. вь ннже не прнходѣтн вьсма хс, ѣко недостонннмъ прншьствїа его. гробѣ понстннѣ ѡ̄врѣсть гратанѣ неѣстнвын. многое ѡ̄снаає злосмрадїе, н тлєтворннн ѣдѣ пролнѣає во горннмы 8стн:~

50.¹²⁷ Дѡо[н] вѣсннющн сє ѡ̄ гробѣ* нсходещнн глѡ̄. ѣннн 8во канрчѣскнн н ѣннн нночѣскнн. прнсно бо вь рѣкотворенїн храмѣ жнты. нже нѣкыє бытн гробн, скрѡвнщнющнн

¹²⁰ {27.50}. -* Мт 7:6.

¹²¹ {27.51}. -* Мт 7:15.

¹²² {27.52}. -* Срв. Мт 7:22–23.

¹²³ -* Срв. Рим 3:13.

¹²⁴ {27.53}. -* Срв. Мт 7:24–27.

¹²⁵ {27.54}. -* Мт 8:19–20.

¹²⁶ Вм. птнцє.

¹²⁷ {27.55}. -* Срв. Мт 8:28–32.

КОСТН МРЪТВЫН. ТАКѠ БО СКВРЪНННН НМЕНЮТЬ МОЦЫ СЪТНН. БЫТН ЖЕ ДВОИМЪ УННН СН СТРАШНЪМЪ ЗЪЛАѠ БОГОМЛАѠ. ЯКО ННЕДННОГОЖЕ СН КРЪПКА БЫТН ПРЪНТЫ ПЪТЕМЪ УННЪМЪ. СТАДО ЖЕ СВНННН МНОГЫН ПАСЩЫН БЫТН ПРОСТН НЕ НА БУЕНІЕ НЗНОСНТЕ[АН]ІЕ ЧЛЪКЫ. В ННН ЖЕ ВЪХОДНТЫ СН Н ПО[БУАТН] Н ВЪ СТРЪМНННЪ ННЗЪРЪВА[ТН] Н ПОТАПАЯТЫ ТЪѢ ВЪ МОРН ГРЪХА:~

51.¹²⁸ ВНО БВО НАРНЮѠ НОВУБУНТЪСТВО Н. МЪХЫ ЖЕ ВЕТХЫ НЕ ПРНХОДЕЩЫН КЪ НЕМЪ. МЪХЫ НОВЫ*, ПЪЕМЛАЮЩЫН СІЕ, Н СВБАЮДАЮЩЫН ВЪ СЕБЪ:~

52.¹²⁹ ЖЕНЪ РАЗВМЪЮТЬ КРЪВОТУЧУНВЮ ЛЪ ДВА НА ДЕСЕТЪ*, ЕЮЖЕ ВЪ ІЕРОСОЛНМЪ (!) ЦРКВЪ. КРЪВОТУЧЕННЪ НЗНАННМЪ КРЪВНН ЖРЪТВЪ. ВЪ ДВА НА ДЕСЕТЫН ПЛЕМЕНЕ ІРНЛЕВЪ. СІЕ ЖЕ КРЪВОТУЧЕНІЕ СЪ(Л. 23)СТАВН[ТН] ХА, ПОТРЪВЫВШАГО ПОМАЛЪ ІЕРОСОЛНМА. НЪ КАКО ЛЪТА ДВА НА ДЕСЕТЪ РАЗВМЪЮТ СЕ ДВА НА ДЕСЕТЕ ПЛЕМЕНЬ. ЛЪТО ЖЕ БВО ГОДНШНО НЪКОЕ ПЪВНЖЕНІЕ Н РАСТОАНІЕ. ПЛЕМЕ ЖЕ РЪ ЧЛЪКЫ. КОЛНКО РАЗАНУТЕ ІЕ ЧЛКА Н ЛЪТА:~

53.¹³⁰ БСЛЫШНТЕ Н СМЪШНЪНШЕЕ ТЛЪКОВАНІЕ. ѠСЪДЪ НАВНКНЪТЕ БЕССЛОВЕСІЕ НЖЕ ННУТОЖЕ БОЛШЕЕ БАБЪ БПНВШЫН СЕ [Н О] БЕДЛОСЛОВЕЩН ПАЧЕ ЖЕ БАСНОСЛОВЕЩНХЪ*. ЕЖЕ БО ЗАПРЪТН НМЪ ІС ГЛЕ ТЛЪКЮЮТЬ ВЪЗДЪНН НМЪ ІС СЛОВ. БВО НЕ МНЮ АН СЕ Н АЗЪ БЪСНОВАТН ЯЖЕ БЪСНЮЩЫН СЕ ѠВЪЩАВАЕ. СТНЖЪ ЖЕ ВЪРЪНТЕ. Н НЕВОЛЪ СІА ВЪЩАЮ. СЕГО БО РАДН Н МНОГАА МНМОТЕКЪ, ХЫТРОСТНЪ Н РАССЪАНЪ РЕЧЕНАА СЪПНСА. ДЛЪЖНО ЖЕ ІЕ ПРОУНТАТАЮЩЫНМЪ¹³¹ Ѡ МАЛІН СН РАМОТРНТН Н НЗОСТАВШАА. ТОГОЖЕ ЕЖЕ РЕКОШЕ СЪСЪДА Н ДЕЛВЫ СЪЩА. ПЧУННЪ БО НЕУЪСТІА БЕЗЪДЪНННЪ ѠВЪРЪЗОНЪ. МНОГЫ ДНН ВЪ ЕЖЕ ПРЪПЛАТН ТРЪБЮЩЫНЪ. Н МАЛО ЧТО ѠТРЪГОХЪ Ѡ ЗЕМЛЕ Н ЕЩЕ. Н ПОТАПАЯЮЩНМ СЕ ВА, ОЩЩАЮ. ПАЧЕ ЖЕ Н ПРЪЖЕ ВА СА СІЕ АЗЪ ПОСТРАДАЪ. Н МНН МН СЕ БОЛШЕЕ ННЗЪРЪГШАГО ЯДРНЛАѠ СЛОВА Н КРЪМЪ ОУДАРНВША, ВЪ МЛЪУАНІА ПРНСТАННШЫ ПРНСТАТЫ. Н НАНПАЧЕ ЖЕ ЯКО БМЛЪУЕ ЛЪКАВЫН Н ГОВОРНВЫН ІЕЗННЪ. Н МНОГОГЛЪВЫЕ БМЛЪУАШЕ БСТНН. ЕГОЖЕ БЕ РТЪНОЕ СЕ ГЛЪМЛЕНІЕ ПОВУАЮЩАГО. Н ЗАГРАДНШЕ БСТА ГЛЮЩАГО НЕПРАУДА. ПРЪСТАВНЪ БО ТОГО ПРЪМЪДРЪ(Л. 23ОБ.)НШЫН Н ВЕЛНКОДЪШНЫН ЦРЪ НАШЪ. Н АНЦЕМЪРІА ДЪЛА ѠКРНВЪ, Н ПРОСЛАТНВЪ СЕГО. ЕМА ЖЕ ШЕРЪТЕ Ѡ ВЪСЪДЪ ПО КЪМВАЛАѠ ГЛАСЕЩА Н СКВРЪННА. ННА БВО ШЕЩАВАЮЩАГО ПРЪМЪНЕНІЕ, ННА ЖЕ ЯКОЖЕ ЧА ВЪЗВРАЩАЮЩА СЕ НА СВОЮ БЛЪВОТННЫ. СМОТРЕНІЕ Ѡ СЕ ПРНЛОЖНВЪ, Н СВЪТНННЪ НЖЕ ВЪ [ВЛА]СТЕАЪ ВЪСЪ ПРІЕМЪ. ЦРКВНННЪ ЖЕ НЕ КВ[ПНО] Н ГРАЖАНЪСЬКЫЕ, ѠСЪДН ЕГО УГНННОЕ ПЪІЕТН ТМЛЕНІЕ. НЖЕ МНОГЫЕ ВЪ ГЕЕНЪСЬКЫН ПРЪПОСАВШАГО УГНН. Н ННА ОВЪ БВО, УГННЕ СЪЖЕЖЕНЪ ѠХОЖАШЕ. ЛЮТО ПОГРЪБАТЕАНОЕ Н НАГРОБНОЕ ПРННЕСЪ НЕУЪСТІЕ. КТО ЖЕ БВО ВЪДЫН СТРАДАНІѠ РНДАНІА БРАВНАТЫ, ДОСТОИВЪ ТОГО ПЛАКААЛЪ БЫ. НАВНКШАГО БВО ВЕЛЪНІА ПРЪБЛЪСТН ВЪ ЛЪТЪ ПЕТН Н ДЪТЫН. БУНВШАГО ПАКЫ СМЪ ВЪ МНОЖАНШЫН Ѡ ЧЕТННДЕСЕТЪ. ТМАМН ЖЕ ТЕМЪ БУЕННЪ ВЪ ПРОПАСТЬ ННЗРННЪВША ПОГЫБЪАН. Н КОНЕЧНОЕ НЕУЪСТНВЪ Н ЗЛОУЪСТНЪ ПОСЛЪСТВОАВША Н СЕ ѠШЪША. Н ЖНЗНЫ КОЕНЕЖО ѠПЪША, УГННА Н СЕГО Н ОНОГО ПОЛУЧНВША. Н БГАСАЕМЫНМЪ НА НЕВЪГДАЕМЫН ПРЪШЪША. ДЛЪЖНО ЖЕ БВО ІЕ ДРЪЗАТЫ, Н Ѡ НЗОСТАВШЫН СЪЩН. СВКРЪШЫ БО СЕ ЗМІЕВА БЖЕ ГЛАВА, ЧЪСТЕМ ЖЕ ІЕГО Н БДѠМЪ ЗРЪЛЪНШАА. ШБЫЕМЪШЕ СВРАШЕ. СІЕ ЖЕ БДЫ, СМНЫ ПРНПОВЪСТВЮТ СЕ НА ВЪСАКЪ ДНЪ. Н ПЫТАЕМ СЕ БЛЪГЫМЪ НАДЕЖАМЪ. ЯКО ННЖЕ ДО КОНЦА НЗВЕГНЪТЬ СПЪШНАГО (Л. 24) БЪСЪДЪНСТВНАГО ЦРА НСПНТАНІА, Н ПОТЫЩАТЕАНАГО НЗНСКАНІА. ВЕЛНКЫМЪ ПОПЕЧЪЕМЪ ТРЪДЕЩАГО СЕ, Н СПЪШЕЩА ПО ВЪСАКОМЪ ШРАЗЪ ВЪСЪ СН ВЪНЪТРЪ МРЪЖЕ ВЪЛОЖНТЫ Н ЧНСТА Ѡ ПЛЪВЕЛЕН ПОКАЗАТЫ СЕАА Н НАСЛЪДАЪ:~

¹²⁸ {27.56}. —* Срв. Мт 9:17.

¹²⁹ {27.57}. —* Срв. Мт 9:20.

¹³⁰ {27.58}. —* Срв. Мт 9:30.

¹³¹ Вм. прочтантающынмъ.

ИЗТОЧНИЦИ

- Алексиада *Ана Комнина. Алексиада.* – В: Гръцки извори за българската история. Т. 8. София, 1972, с. 7–149.
- Изложение от Евтимий Зигавин *Изложение за ереста на богомилите от Евтимий Зигавин (Euthymii Zigabeni de haeresi bogomilorum – Изложение за ереста на богомилите, съставено от монаха Евтимий Зигавин).* – В: Гръцки извори за българската история. Т. 10. София, 1980, с. 50–75 (Опровержение и унищожение на богохулната и многообразна ерес на безбожните масалиани, рундети и богомили, наричани още евхити, ентузиасти и маркионисти и Изобличение на ереста на безбожните и нечестиви еретици, наричани фундети).
- Против сарацин *Евфимий Зигабен. Против сарацин (Догматическо всеоружие, 28 глава).* https://azbyka.ru/otechnik/Evfimij_Zigaben/protiv-saratsin/.
- Dogmatic panoply *Extracts from Euthymius Zigabenus Dogmatic panoply against the bogomils.* – In: *Christian Dualist Heresies in the Byzantine World* с. 650 – с. 1405. Ed. by J. Hamilton, B. Hamilton, with Y. Stoyanov. Manchester, 1998, p. 180–207.
- Euthymi Zigabeni *Euthymi Zigabeni de haeresi bogomilorum narratio.* – In: Ficker, G. *Die Phundagiagiten. Ein Beitrag zur Sektengeschichte des byzantinischen Mittelalters.* Leipzig, 1908, p. 87–111.
- PG 130 *Patrologiae cursus completus. Series graeca.* Т. 130, кол. 1189–1243. Paris, 1865.
- The ‘origin myth’ of Bogomilism *The ‘origin myth’ of Bogomilism: the instruction given to new converts according to the Narratio of Euthymius Zigabenus.* – В: *Christian Dualist Heresies...*, p. 204–206.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1978 *Богдановић, Д. Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара.* Београд, 1978 [Bogdanović D. *Katalog ćirilskih rukopisa manastira Hilandara.* Beograd, 1978].
- Георгиева-Гагова 2001 *Георгиева-Гагова, Н. Един вероятен преводачески автограф от първата четвърт на XV в. (още веднъж за ранния славянски превод на „Догматическо всеоръжие“ от Евтимий Зигавин)* [Georgieva-Gagova, N. *Edin veroyaten prevodacheski avtoGRAF ot parvata chetvart na XV v. (oshte vednazh za rannia slavyanski prevod na „Dogmaticheskoe vseorazhie“ ot Evtimiy Zigavin)*]. – *Palaeobulgarica*, 25 (2001), № 1, с. 79–94.
- ГИБИ 10 *Гръцки извори за българската история.* Т. 10. Съст. и ред. М. Войнов, В. Тъпкова-Займова, Л. Йончев. София, 1980 [Gracki izvori za balgarskata istoria. Т. 10. Sast. i red. M. Voynov, V. Tapkova-Zaimova, L. Yonchev. Sofia, 1980].

- Иванова 1987 И в а н о в а, Кл. *О славянском переводе „Паноплии Догматики“ Евфимия Зигабена.* – В: Исследования по древней и новой литературе: К 80-летию академика Д. С. Лихачева. Отв. ред. Л. А. Дмитриев. Ленинград, 1987, с. 101–105 [Ivanova, Kl. *O slavianskom perevode „Panoplĭi Dogmatiki“ Evfimiia Zigabena.* – V: Issledovaniia po drevnei i novoĭ literature: K 80-letĭiu akademika D. S. Likhacheva. Отв. ред. L. A. Dmitriev. Leningrad, 1987].
- Коцева 1971 К о ц е в а, Е. *Александрийско-попгерасимово писмо в български ръкописи от втората половина на XIV век.* – Старобългарска литература, 1 (1971), с. 369–401 [Kotseva, E. *Aleksandriysko-popgerasimovo pismo v balgarski rakopisi ot vtorata polovina na XIV vek.* – Starobalgarska literatura, 1 (1971), s. 369–401].
- Милтенова 2009 М и л т е н о в а, А. *Противобогомилска книжнина. Презвитер Козма.* – В: История на българската средновековна литература. Съст. А. Милтенова. София, 2009, с. 280–285 [Miltanova, A. *Protivobogomilska knizhnina. Prezviter Kozma.* – V: Istoriya na balgarskata srednovekovna literatura. Sast. A. Miltanova. Sofia, 2009, s. 280–285].
- Попруженко 1899 П о п р у ж е н к о, М. Г. *Синодик царя Бориса.* Одесса, 1899 [Popruzhenko, M. G. *Sinodik tsaria Borisa.* Odessa, 1899].
- Ружичић 1900 Р у ж и ч и ћ, Н. еп. *Стари српски рукописи у књижници Југославенске академије у Загребу.* – Споменик Српске Краљевске академије, 38 (1900), с. 129–147 [Ružičić, N. ер. *Stari srpski rukopisi u knjižnici Jugoslavenske akademije u Zagrebu.* – Spomenik Srpske Kraljevske Akademije, 38 (1900), s. 129–147].
- Старобългарски речник *Старобългарски речник.* Т. 2. О–У. Отг. ред. Д. Иванова-Мирчева. София, 2009 [Starobalgarski rechnik. Т. 2. О–У. Отг. ред. D. Ivanova-Mircheva. Sofia, 2009].
- Христова 1996 Х р и с т о в а, В. *Опис на ръкописите на Владислав Граматик.* Велико Търново, 1996 [Hristova, V. *Opis na rakopisite na Vladislav Gramatik.* Veliko Tarnovo, 1996].
- Цибранска-Костова 2017 Ц и б р а н с к а - К о с т о в а, М. *Бележки върху славянския превод на Паноплия Догматика в BAR Ms. Slav. 296 и неговия преводач* [Tsibranska-Kostova, M. *Belezhki varhu slavyanskia prevod na Panoplia Dogmatika v BAR Ms. Slav. 296 i negovia prevodach.* – Palaeobulgarica, 41 (2017), № 4, с. 3–26.
- Цибранска-Костова 2018 Ц и б р а н с к а - К о с т о в а, М. *Екскертите от Паноплия Догматика в Загребския сборник на Владислав Граматик от 1469 г.* [Tsibranska-Kostova, M. *Ekstserptite ot Panoplia Dogmatika v Zagrebския sbornik na Vladislav Gramatik ot 1469 g.*] – Slovo, 68 (2018), с. 51–71.

- Цибранска-Костова 2021 Ц и б р а н с к а - К о с т о в а, М. *Езикът на отрицанието срещу дуалистичните ереси (по материал от славянския превод на Панолия догматика от Евтимий Зигавин)*. – Старобългарска литература, 63–64 (2021), с. 217–241 [Tsibranska-Kostova, M. *Ezikat na otritsanieto sreshtu dualistichnite eresi (po material ot slavyanskia prevod na Panoplia dogmatika ot Evtimiy Zigavin)*. – Starobalgarska literatura, 63–64 (2021), s. 217–241].
- Цонев 1913 Ц о н е в, Б. *Кирилски ръкописи и старопечатни книги в Загреб*. – Сборник на Българската академия на науките, 1 (1913), с. 1–45 [Tsonev, B. *Kirilski rakopisi i staropечатni knigi v Zagreb*. – Sbornik na Balgarskata Akademia na naukite, 1 (1913), s. 1–45].
- Berke 2011 B e r k e, M. *An annotated edition of Euthymios Zigabenos, Panoplia Dogmatikē, Chapters 23–28*. Belfast, 2011 (Thesis submitted for the degree of the Doctor of Philosophy).
- Jurewicz 1984 J u r e w i c z, O. *Historia literatury bizantyńskiej*. Wrocław, 1984.
- Matejić, Thomas 1992 M a t e j i ć, P., H. T h o m a s. *Manuscripts on Microform of the Hilandar Research Library*. Columbus, OH, 1992.
- Miladinova 2010 M i l a d i n o v a, N. *Panoplia Dogmatike – a study on the antiheretical anthology of Euthymios Zygadenos in the Post-Byzantine Period (with history of the first publication in Greek in 1710 and an edition of fragments with scholia on Pseudo-Dionysios the Areopagite and Gregory of Nazianzus from MS Iviron Grec. 281)*. Leuven–Budapest, 2010.
- Mircea 2005 M i r c e a, I. R. *Répertoire des manuscrits slaves en Roumanie. Auteurs byzantins et slaves. Révision du texte slave P. Bojčeva, révision du texte français S. Todorova*. Sofia, 2005.
- Mošin 1955 M o š i n, V. *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske Akademije. I. dio. Opis rukopisa*. Zagreb, 1955.
- Panaitescu 1959 P a n a i t e s c u, P. *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RPR. Vol. 1. București*, 1959.
- Parpulov 2017 P a r p u l o v, G. R. *The Dogmatic Panoply*. – In: *A Companion to Byzantine Illustrated Manuscripts*. Ed. V. Tsamakda. Leiden, 2017, p. 430–431.
- Rigo 2009 R i g o, A. *La Panoplie dogmatique d’Euthyme Zigabène: les Pères de l’Eglise, l’empereur et les hérésies du présent*. – In: *Byzantine Theologians: The Systematization of Their Own Doctrine and Their Perception of Foreign Doctrines*. Ed. A. Rigo, P. Ermilov. Rome, 2009, p. 19–32.
- Sanidopoulos 2011 S a n i d o p o u l o s, J. *The Rise of Bogomilism and Its Penetration into Constantinople. With a Complete Translation of Euthymios Zygabenos „Concerning Bogomilism“*. Rollinsford, 2011.

- Tsibranska-Kostova 2017 T s i b r a n s k a - K o s t o v a, M. *Paulicians between the dogme and the legend.* – *Studia Ceranea*, 7 (2017), p. 229–263.
- Wickert 1910 W i c k e r t, J. *Die Panoplia Dogmatica des Euthymios Zigabenos.* Berlin, 1910.
- Wolski 2011 W o l s k i, J. *Żywot św. Hilariona z Mogleny Eutyliusza Tyrnowskiego jako źródło do dziejów dwunastowiecznego bogomilizmu. Wiarygodność tekstu.* – *Słupskie Studia Historyczne*, 17 (2011), p. 43–57.

AGAINST THE BOGOMILS FROM THE PANOPLIA DOGMATICA BY EUTHYMIUS ZIGABENOS – SOME REMARKS ON THE SLAVIC TRANSLATION AND COPY

(Summary)

The paper presents the only one known by now Slavic copy of the polemic treatise *Against the bogomils*, the 27th (or 23rd in the Slavic translation) chapter of *the Dogmatic Panoply* by Euthymius Zigabenos (12th century). The history of the literary monument and its Slavic translation, together with contemporary state of knowledge, as well as its literary values, including the plot, linguistic and stylistic features are discussed.

The commentary is accompanied by a text edition, a new one after the M. Popruzenko's from 1899, presenting the *Against the bogomils* from the collection of the Odessa National Scientific Library (ms 1/108), dating back to the 15th century.

Keywords: Bogomils; Panoplia dogmatica; Euthymius Zigabenos; Slavic translations of the Byzantine polemic literature.

*Małgorzata Skowronek,
University of Lodz, Poland*